Gemeente Wassenaar

ECONOMISCHE VISIE WASSENAAR - 2025

COLOFON

Titel:	Economische Visie Wassenaar 2025
Eenheid:	Ruimtelijke Ontwikkeling
Status:	Definitief
Auteur:	Gemeente Wassenaar
Ontwerp:	Grapefish, Voorschoten
Datum:	Juni 2025

Gemeente Wassenaar

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord 4

Samenvatting 5

1. Inleiding 8
   - 1.1 Waarom nu een Economische Visie 8
   - 1.2 Doel van de visie 8
   - 1.3 Leeswijzer 8

2 Kenmerken van de Wassenaarse economie 9
   - 2.1 Economisch DNA 9
   - 2.2 Feiten en Cijfers 10
   - 2.3 Krachten, zwaktes, kansen en bedreigingen 16

3. Ambitie en inzet vanuit economisch beleid 18
   - 3.1 Bedrijventerreinen en mkb 19
   - 3.2 Recreatie en Toerisme 21
   - 3.3 Detailhandel en horeca 24
   - 3.4 Economie en Internationals Wassenaar 26
   - 3.5 Onderwijs / Arbeidsmarkt 27
   - 3.6 Duurzaamheid 28
   - 3.7 Ondernemersdienstverlening 29
   - 3.8 Toekomstige economie 30

4 Uitvoeringsstrategie 31
   - 4.1 Gezamenlijk aan de slag 31
   - 4.2 Uitvoeringsprogramma 32

Bijlage 1 Participatieverslag

Bijlage 2 Feiten & cijfers - uitgelichte thema's

Bijlage 3 Ruimtelijk Verkenning bedrijventerreinen

Bijlage 4 Ondernemerspeiling

Bijlage 5 Onderzoek Weekmarkt

Bijlage 6 Uitvoeringsprogramma

Voorwoord

Als wethouder voor economie ben ik trots op het ondernemerschap dat Wassenaar zo bijzonder maakt. Onze gemeente is meer dan een mooie woonplek; het is een gemeenschap waar mensen elkaar kennen en helpen. Ondernemers spelen daarin een centrale rol. Deze economische visie is geschreven om samen met u, ondernemers, inwoners en partners te zorgen dat die kracht behouden blijft en toekomst krijgt.

Ondernemers zijn er in alle vormen. De hovenier die het groen onderhoudt, de loodgieter die altijd klaarstaat, de winkelier die het dorpshart levendig houdt en de zorgverlener die nabijheid en betrokkenheid biedt. Dit is onze dorpsverzorgende economie: bedrijven, het MKB die het fundament vormen van het dagelijks leven. Hun waarde gaat verder dan hun diensten: ze sponsoren sportverenigingen, ondersteunen evenementen en zorgen voor een rijk verenigingsleven. Zij zijn onderdeel van de basis waarop Wassenaar gebouwd is.

Wassenaar maakt tegelijk deel uit van een dynamische regio met Den Haag, Leiden en de metropoolregio. Daar liggen kansen op meer ruimte voor ondernemerschap, recreatie en duurzaamheid. Samenwerken betekent dat we onze eigen identiteit behouden, maar ook gebruikmaken van de kracht van de regio. Ik nodig u uit om met ons mee te doen en mee te bouwen aan een sterke en toekomstgerichte economie. Tijdens alle bedrijfsbezoeken valt op hoe graag onze ondernemers hun eigen onderneming maar ook Wassenaar verder willen brengen naar de toekomst.

Samen maken we Wassenaar sterker.

Namens het College van Burgemeester en Wethouders,

Laurens van Doeveren

Wethouder Financiën, Economie en Sport

Samenvatting

Visie

Wassenaar heeft op lange termijn behoefte aan voldoende ondernemers die voorzien in werkgelegenheid en voorzieningen en bijdragen aan het verenigingsleven en evenementen, zeker met een lichte groei van de bevolking. Gegeven de beperkte ruimte binnen de gemeente wordt daarbij prioriteit gegeven aan de 'dorpsverzorgende economische activiteiten' zoveel mogelijk passend bij het karakter van onze gemeente zoals beschreven in de visie. Het behouden van die dorpsverzorgende economie in een steeds drukker wordende regio is onze eerste uitdaging. Door het uitvoeren van de economische visie 2025 bieden we ruimte aan dorpsverzorgend ondernemerschap en is de economie van Wassenaar gegroeid, is er meer werkgelegenheid, zijn er nieuwe lokale ondernemers gestart en is er sprake van een goed ondernemersklimaat. Wij werken samen met werkgevers en onderwijs aan een veerkrachtige arbeidsmarkt. Dit biedt perspectief voor iedereen in Wassenaar. In het winkelgebied gaat beleving, ontmoeten en ondernemerschap samen en doorbreken we de leegstand. Wassenaar is een aantrekkelijke bestemming voor dagrecreanten en toeristen. Vergrijzing is geen bedreiging maar een kans voor ondernemerschap bijvoorbeeld voor het introduceren van nieuwe vormen van zorg en welzijn. We bouwen aan een duurzame en circulaire toekomst waarin energie, economie en natuur in balans zijn. We hebben ruimte en handelingsperspectief op onze bedrijventerreinen zodat ondernemers weten waar ze aan toe zijn.

Ambitie

De ambitie van de Economische Visie van Wassenaar is het versterken van de lokale economie en het lokale vestigingsklimaat richting 2035 en verder. Met het versterken van de gevestigde sectoren, waaronder Recreatie en Toerisme, detailhandel en horeca en het Wassenaars vakmanschap heeft de economie van Wassenaar in 2035 een duidelijk profiel. De bestaande ruimte voor bedrijvigheid blijft behouden. Er zal worden ingezet op het beter benutten van deze ruimte, en tegelijkertijd wordt de haalbaarheid van uitbreidingsmogelijkheden van bedrijventerrein Maaldrift bepaald. Het doel van beide maatregelen is het creëren van meer ruimte voor economische activiteiten, zowel binnen de huidige bedrijfsruimte als in aangrenzende gebieden. Op deze manier blijft Wassenaar een aantrekkelijk, dynamisch en vitaal dorp om in te ondernemen, met voldoende werkgelegenheid, dienstverlening en winkels, zodat naast werken, wonen in Wassenaar aantrekkelijk is.

Economisch DNA

Wassenaar kent een rijke cultuurhistorie (o.a. Landgoederenzone) en heeft waardevolle recreatiegebieden (o.a. Meijendel) welke toeristische en recreatieve trekpleisters zijn. De Wassenaarse economie is lokaal verzorgend en binnen dat kader ook divers met een midden- en kleinbedrijf (mkb) in handel, dienstverlening, bouw en installatie, ook wel Wassenaars vakmanschap te noemen. Detailhandel, horeca, recreatie en toerisme zijn cruciale pijlers voor de aantrekkelijkheid van Wassenaar om er te wonen en te werken. De onderwijs- en zorgsector zijn belangrijke werkgevers met een maatschappelijke taak. Daarnaast wordt het internationale karakter van de gemeente ingevuld door de aanwezigheid van internationale instellingen en adviesorganisaties. De agrarische sector is de kleinste sector, zowel in vestigingen als in banen.

Economische trends en ontwikkelingen

Het aantal banen in Wassenaar groeide in de jaren vanaf 2013 licht tot ongeveer 10.700 banen in 2023. De verwachting is dat deze groei zich de komende 10 jaar door zal zetten tot 11.000 à 11.500 banen. Ook het Wassenaars inwonersaantal groeide licht vanaf 2013 tot 27.100 inwoners in 2024. De verwachting is dat deze groei zal doorzetten tot 28.000 inwoners in de komende 10 jaar. De bewoners hebben een relatief hoog opleidingsniveau en een relatief hoog besteedbaar inkomen (vergeleken met het nationale gemiddelde). Deze factoren laten zien dat de koopkracht in Wassenaar een belangrijke basis is voor de toekomstige groei van de economie.

Opgaven richting 2035

Binnen Wassenaar is er een tekort aan ruimte voor de uitbreiding en verhuizing van lokale bedrijven op bedrijventerreinen. In lijn met het omgevingsbeleid van provincie Zuid-Holland en ook de structuurvisie van gemeente Wassenaar wordt ingezet op het vitaliseren van locaties, beter benutten van het ruimtegebruik en verdichten boven uitbreiden. Uitbreiden is enkel wenselijk binnen de bestaande bebouwde omgeving en wanneer het zorgt voor een ruimtelijke kwaliteitsverbetering, ook aansluitend aan de bestaande bebouwde omgeving. Vandaar dat alle energie gericht wordt op het beter benutten van het bestaande bedrijventerrein Maaldrift en de Van Hallstraat. Uitbreiding wordt gezocht aansluitend aan beide kanten van het huidige bedrijventerrein Maaldrift. Aandachtspunten hierbij zijn dat de Trambaan in het buitengebied ligt en het ABF-terrein enkel interessant is als deze volledig als bedrijventerrein gebruikt kan worden, maar deze nu nog als sportterrein in gebruik is.

Verder kampt het centrum van Wassenaar met leegstand van winkelpanden als gevolg van onder meer online winkelen. De uitdaging hier is om voor die leegstaande panden, met behoud van de huidige functie, nieuwe ondernemers te vinden. Tevens vormt de vergrijzing van de (beroeps)bevolking en de daarmee samenhangende druk op de zorgsector en de arbeidsmarkt uitdagingen. Tot slot staan zowel het bedrijfsleven als de gemeente voor een belangrijke verduurzamings- en energiebesparingsopgave.

[1] College uitvoeringsprogramma 2023 – 2026 Doelstelling 2. Toekomstbestendige bedrijventerreinen

Inzet economisch beleid

Om de ambitie concreet op te kunnen pakken, is die ambitie uitgewerkt in zeven thema's waarop wordt ingezet vanuit het economisch beleid, deze zijn concreet vertaald in een uitvoeringsstrategie voor de aankomende jaren.

De thema's zijn:

1 Bedrijventerreinen en mkb

Ambitie: *"Het behouden en versterken van bedrijventerreinen Maaldrift, Van Hallstraat en Verlengde Hoge Klei, met een focus op duurzaamheid en economische vitaliteit [1]."*

Dit leidt tot de volgende inzet:

- De mogelijkheden van de "Beter Benutten Analyse" van Maaldrift verder verkennen en bespreken met pandeigenaren
- Toekomstplan Van Hallstraat maken, waarbij het uitgangspunt is dat de Van Hallstraat behouden wordt voor bedrijvigheid passend binnen een woonomgeving
- Samenwerking BIZ Maaldrift voortzetten door deze elke 5 jaar te verlengen.
- de procedure tot wijziging van het vigerende omgevingsplan starten voor de uitbreiding van Maaldrift voor de locatie: ABF-terrein (of een voor een gedeelte daarvan).

2 Recreatie en Toerisme

Ambitie: *"Behouden van Wassenaar als een aantrekkelijke toeristische en recreatieve bestemming, als stimulans voor de Brede Welvaart. Waarbij de unieke natuurlijke en culturele kenmerken van de regio worden benadrukt en de lokale economie wordt versterkt."*

Hiervoor is de volgende inzet nodig:

- Bevorderen van een verlengde verblijfsduur en het stimuleren van hogere bestedingen onder toeristen en recreanten.
- Opzetten van Netwerk Vrijetijdseconomie
- Koersbepaling omtrent VVV

3 Detailhandel en horeca

Ambities:

1. *"Het stimuleren van lokale bedrijven, vooral in het kernwinkelgebied, om optimaal te profiteren van de vele recreanten en toeristen die Wassenaar bezoeken."*
2. *"Het winkelcentrum is levendig en dynamisch, waarbij leegstand actief wordt aangepakt door een gezamenlijke inspanning van de gemeente en pandeigenaren."*
3. *"De Horecasector in Wassenaar verder ontwikkelen tot een nog aantrekkelijkere sector voor zowel de inwoners van Wassenaar als bezoekers."*
4. *"Stimuleren en behouden van de samenwerking binnen de winkelgebieden."*
5. *"Behouden en versterken van de weekmarkt."*

Hierbij hoort de volgende inzet:

- Samenwerking tussen ondernemers in de toeristische/ recreatie sector en het centrum van Wassenaar versterken.
- Monitoring leegstand en winkelvoorraad
- Onderzoeken mogelijkheden om leegstand te bestrijden.
- Opvolging geven aan de Brancheringsvisie 2022.
- Uitwerken Horeca Ontwikkelperspectief (aanzet 2020 uitwerken).
- Samenwerking ondernemers Stadhoudersplein faciliteren.
- Samenwerking BIZ Winkelcentrum Wassenaar voortzetten door deze elke 5 jaar te verlengen
- Uitvoeren van acties uit onderzoek weekmarkt 2025.

4 Economie en Internationals

Ambitie: *"Wassenaar biedt ruimte aan kantoorhoudende bedrijven en instellingen."*

Dit leidt tot de volgende inzet:

- Waar mogelijk meewerken aan de vestigingsvraag van kantoorhoudende bedrijven en instellingen. De (leegstaande) statige woningen (villa's) buiten de woonwijken zouden zich goed kunnen lenen voor huisvesting van deze bedrijven en kunnen beter benut worden ten aanzien van het economisch vestigingsklimaat van de gemeente.
- Ondernemers stimuleren deel te nemen aan het Welkomstmoment voor Internationals[2].

5 Onderwijs en arbeidsmarkt

Ambitie: *"Wassenaar bevordert actieve samenwerking tussen ondernemers, instellingen en het regionale beroepsonderwijs, om zo innovatie en economische groei te stimuleren."*

Hiervoor is deze inzet nodig:

- Met ondernemersorganisaties en werkgevers (mkb en maatschappelijk) bespreken of en hoe de samenwerking met het regionaal beroepsonderwijs versterkt moet worden voor talentinstroom en personeelsopleiding
- Benutten regionale programma's MRDH en Leidse Regio
- Meewerken aan de totstandkoming van de meerjare-nagenda en uitvoeringsagenda van Arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal.

[2] Nota Internationals Wassenaar

6 Duurzaamheid

Ambitie: "*In gebiedsontwikkelingen en bij bedrijfsinvesteringen zullen energieinfrastructuur en -gebruik en verduurzaming van panden en de bedrijfsomgeving extra aandacht krijgen.*"

Deze inzet is nodig:
- Ondernemers wijzen op bestaande loketten voor advies en subsidies (provincie en MRDH).
- Collectieve verduurzamingsprojecten en kennisdeling op bedrijventerreinen stimuleren en faciliteren in samenwerking met de BIZ.
- Plan van aanpak opstellen en uitvoeren verduurzamen bedrijventerrein Maaldrift, Van Hallstraat en Verlengde Hoge Klei.
- Plan van aanpak opstellen en uitvoeren verduurzamen bedrijven niet op bedrijventerrein.

7 Ondernemersdienstverlening

Ambitie: "*Bedrijven helpen bij het voorbereiden op de uitdagingen van de toekomst.*"

Dit leidt tot de volgende inzet:
- Goede contacten met ondernemers en ondernemersverenigingen onderhouden
- Ondernemers informeren over regelingen en subsidies die zowel landelijk, provinciaal als regionaal worden aangeboden
- Kritisch kijken naar (extra) regelgeving voor ondernemers
- Ondernemers informeren over de Omgevingswet

Samenwerking

Om deze thema's tot uitvoering te brengen is samenwerking met Ondernemend Wassenaar, BIZ-en, Centrummanagement en lokale ondernemers, pandeigenaren en regionale partners nodig. De Economische Visie biedt een raamwerk voor overleg met deze partners en zorgt ervoor dat economische belangen een prominente rol spelen bij de besluitvorming over verschillende locaties en projecten in Wassenaar.

1. Inleiding

1.1 Waarom nu een Economische Visie?

Aanleiding voor deze Economische Visie zijn twee actuele vraagstukken, te weten het ruimtelijk vraagstuk en de vergrijzing van de beroepsbevolking.

Er is in Wassenaar en omgeving een ernstig tekort[3] aan passende ruimte voor de uitbreiding of verplaatsing van economische activiteiten. Hieronder valt bedrijvigheid die essentieel is voor Wassenaar, zoals persoonlijke en zakelijke dienstverlening, grootschalige detailhandel, bouw- en installatiebedrijven en diverse zorginstellingen en -bedrijven. Voor deze bedrijven is het ruimtelijk vraagstuk gericht op uitbreidingsruimte.

Het centrum is een belangrijke vestigingslocatie voor detailhandel, horeca en dienstverlening. Hier gaat het ruimtelijk vraagstuk om het bestrijden van leegstand en het verkleinen of opdelen van grote winkelpanden in kleinere units.

Voor beide typen vestigingslocaties is in de toekomst een gerichte aanpak nodig om de lokale economie evenwichtig te kunnen laten groeien. Het bieden van ruimte aan diverse economische activiteiten is niet alleen nodig voor het behoud van de werkgelegenheid, het is ook een concreet instrument om de economische ontwikkeling in Wassenaar een toekomstperspectief te geven.

Daarnaast heeft Wassenaar te maken met vergrijzing en wordt een afname van de beroepsbevolking verwacht. Dit leidt tot een groeiend tekort aan lokale werknemers in veel sectoren, met name in servicegerichte sectoren zoals de detailhandel, horeca en zorg. Vacatures invullen in een vergrijzende omgeving is een uitdaging en gezocht moet worden naar oplossingen op de lange en korte termijn.

In 2024 is de startnotitie voor deze Economische Visie opgesteld.

1.2 Doel van de visie

Het uitblijven van een lokale visie of agenda, die inspeelt op deze huidige en toekomstige ontwikkelingen, kan leiden tot verstoring van de lokale economische structuur die Wassenaar nu heeft. Het doel van deze Economische Visie is dan ook om richting te geven aan het economisch beleid van de gemeente Wassenaar voor de periode 2025 tot 2035. Deze Economische Visie richt zich op het vitaal en aantrekkelijk houden van het centrum en het vinden van ruimte voor lokale bedrijvigheid die niet in de nabijheid van wonen gevestigd kan zijn. Daar waar wonen en werken gecombineerd kan worden wordt dit gestimuleerd.
Door kansen en perspectieven te bieden aan de gevestigde sectoren zoals Recreatie en Toerisme, detailhandel en horeca en het Wassenaars vakmanschap, kan de visie bijdragen aan het versterken van de economie van Wassenaar in 2035 met een duidelijk profiel.

1.3 Leeswijzer

De visie start met een samenvatting van de belangrijkste kenmerken van de Wassenaarse economie in **hoofdstuk 2**. Daarnaast zijn in **bijlage 2** de belangrijke economische sectoren meer in detail beschreven. De economische kenmerken van Wassenaar vormen samen met de beleidskaders de basis en het vertrekpunt van deze visie.

In **hoofdstuk 3** staat de kernambitie en dit geeft een overzicht van de benodigde inzet vanuit het economische beleid om de ambitie en opgaven te realiseren. Een belangrijke opgave is om voldoende ruimte voor economie te kunnen creëren in Wassenaar. Daarom is in **bijlage 3** een ruimtelijke verkenning, met als doel inzicht te geven in de (on)mogelijkheden voor het creëren van ruimte voor de lokale economie opgenomen.

In **hoofdstuk 4** staat de uitvoeringsstrategie omschreven, Paragraaf 4.1 omschrijft de randvoorwaarden voor samenwerking, paragraaf 4.2 licht het uitvoeringsprogramma toe. In **bijlage 6** is het uitvoeringsprogramma opgenomen.
Deze visie is tot stand gekomen in samenwerking met de ondernemers in Wassenaar. Daarom is in **bijlage 4** een verslag opgenomen van een peiling van de meningen van ondernemers tijdens een ondernemersavond.

Beleid

Beleidskaders van de provincie Zuid-Holland, de Metropoolregio Rotterdam Den Haag en gemeentelijke visies zoals de Structuurvisie Wassenaar 2025 "Landgoed aan zee" en de "Visie Wassenaarse Slag 2025", bieden de richtlijnen voor het realiseren van een toekomstbestendig en aantrekkelijk Wassenaar. Doelstellingen op het gebied van stimuleren duurzaamheid, bescherming van de natuur en cultuurhistorie, efficiënt ruimtegebruik en het behouden van economische veerkracht sluiten in de beleidskaders goed op elkaar aan. Deze visie dient als input voor de op te stellen omgevingsvisie.

Deze Economische Visie Wassenaar bouwt voort op de structuurvisie en dient als input voor de omgevingsvisie. Er zit een uitvoeringsprogramma bij, die concrete acties bevat om de (toekomstige) economische kansen van Wassenaar evenwichtig te kunnen benutten.

[3] Bron: Regionale Bedrijventerreinenvisie MRDH 2023 - 2030

2. Kenmerken van de Wassenaarse economie

In paragraaf 2.1 van dit hoofdstuk staat de economische kracht van Wassenaar kernachtig omschreven, oftewel wat is het economisch DNA van Wassenaar. In paragraaf 2.2 is de economische ontwikkeling van de afgelopen jaren beschreven, met aandacht voor trends op het gebied van demografie, werkgelegenheid, bedrijfsvestigingen en sectoren die kenmerkend zijn voor de economische structuur van Wassenaar. In bijlage 2 zijn uitgebreidere omschrijvingen van de sterke sectoren in Wassenaar opgenomen. In paragraaf 2.3 zijn de huidige sterke en zwakke punten van de economie van Wassenaar benoemt, maar wordt ook ingegaan op de toekomstige kansen en bedreigingen. Al deze informatie en analyses vormen de basis voor de ambitie en opgaven voor de periode tot 2035 die in de volgende hoofdstukken centraal staan.

2.1 Economisch DNA

Exclusief woon- werkmilieu

De gemeente Wassenaar is gelegen in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH), waarbinnen zij zich onderscheidt met een hoogwaardig woon- en werkmilieu, en naast de Leidse Regio.
In totaal wonen er 3.770 internationals in Wassenaar. Zij bestaan uit werknemers, inkomensafhankelijke partners en kinderen. Daarnaast heeft Wassenaar met €50.300 het hoogste gemiddelde bruto jaarinkomen per inwoner van alle gemeenten in de provincie Zuid-Holland en daarmee een hoge koopkracht. Het landelijke en groene karakter van Wassenaar is te danken aan de ligging aan de kust en de unieke opeenvolging van landschappen. Het zijn de duinen, de horsten met villawijken en historische buitenplaatsen en een uitgestrekt veenweidegebied, die een aantrekkelijke leefomgeving bieden voor inwoners van Wassenaar.
Wassenaar draagt alle waarden van het Nationaal Park Hollandse Duinen uit vanwege de unieke natuurwaarden met Natura 2000-gebieden en erfgoedwaarden die in hoge mate de identiteit van Wassenaar bepalen.

Dorps, groen en cultuur gecombineerd

Het dorpse karakter is onder andere terug te vinden in het centrum en in de omgang tussen bewoners en ondernemers en ondernemers onderling. Wassenaar heeft een sterke culturele uitstraling door de aanwezigheid van museum Voorlinden en historische bezienswaardigheden, zoals de Landgoederenzone. Daarnaast vormen het strand en het duingebied langs de kust een onmisbaar onderdeel van het DNA van Wassenaar.
Het Wassenaarse recreatiegebied is van hoge kwaliteit en trekt veel bezoekers, net als vakantie- en attractiepark Duinrell.

Hoofdrol voor detailhandel en onderwijs en zorg

De detailhandel draagt bij aan het onderscheidend karakter van Wassenaar, met een breed aanbod van winkels en een week- en themamarkt voor zowel de inwoners als bezoekers. Het onderwijs in Wassenaar heeft internationale aantrekkingskracht vanwege de internationale scholen zoals de American School of The Hague en The International School Wassenaar. Deze scholen bieden onderwijs van een hoog niveau, wat de regio extra aantrekkelijk maakt voor internationale gezinnen. De zorgsector speelt een belangrijke rol in Wassenaar, met zorginstellingen die bijdragen aan werkgelegenheid en levenskwaliteit voor en van de inwoners.

Lokaal vakmanschap - mkb essentieel onderdeel

Daarnaast vormt het lokale midden- en kleinbedrijf (mkb) een essentieel onderdeel van de Wassenaarse economie. Het mkb zorgt voor een sterk ondernemersklimaat, met een breed scala aan lokaal dienstverlenende bedrijven. Dit sterke mkb-netwerk, met veel vakmanschap en lokale kennis, biedt veel werkgelegenheid en draagt bij aan de veerkracht van de lokale economie. Het mkb is voornamelijk gevestigd op de bedrijventerreinen Van Hallstraat, Maaldrift en Verlengde Hoge Klei.

Het economisch DNA samengevat:

Het economisch DNA van Wassenaar is exclusief, groen en internationaal, met een gevarieerd aanbod van lokale bedrijven en instellingen die zorg dragen voor zowel de kwaliteit van het leven maar ook een belangrijke economische factor vormen voor Wassenaar.

2.2 Feiten en Cijfers

Sterke sectoren

Sectorsamenstelling

In figuur 2.1 is de sectorsamenstelling van de Wassenaarse economie geïllustreerd aan de hand van het aantal banen in de sectoren en het locatiequotiënt. Een locatiequotiënt is een manier om te meten hoe sterk een bepaalde sector aanwezig is in een regio in vergelijking met het nationale gemiddelde. Het laat zien of een sector relatief groter of kleiner is in een specifieke regio dan in het hele land. Een locatiequotiënt hoger dan 1 betekent dat de sector in die regio sterker vertegenwoordigd is dan gemiddeld, terwijl een quotiënt lager dan 1 aangeeft dat de sector daar minder groot is dan het nationale gemiddelde.

Cultuur, recreatie, gezondheids- en welzijnszorg, onderwijs en horeca

In Wassenaar zijn cultuur en recreatie, gezondheids- en welzijnszorg, onderwijs en horeca belangrijke, sterk aanwezige sectoren. Kleinere sectoren die relatief veel aanwezig zijn in de lokale economie zijn de financiële dienstverlening en de verhuur en handel van onroerend goed. Hoewel zakelijke dienstverlening en handel grote sectoren zijn (als naar het aantal arbeidsplaatsen wordt gekeken), heeft Wassenaar voor deze sectoren een lager locatiequotiënt, wat betekent dat ze relatief minder sterk vertegenwoordigd zijn in verhouding tot andere regio's en gemeenten.

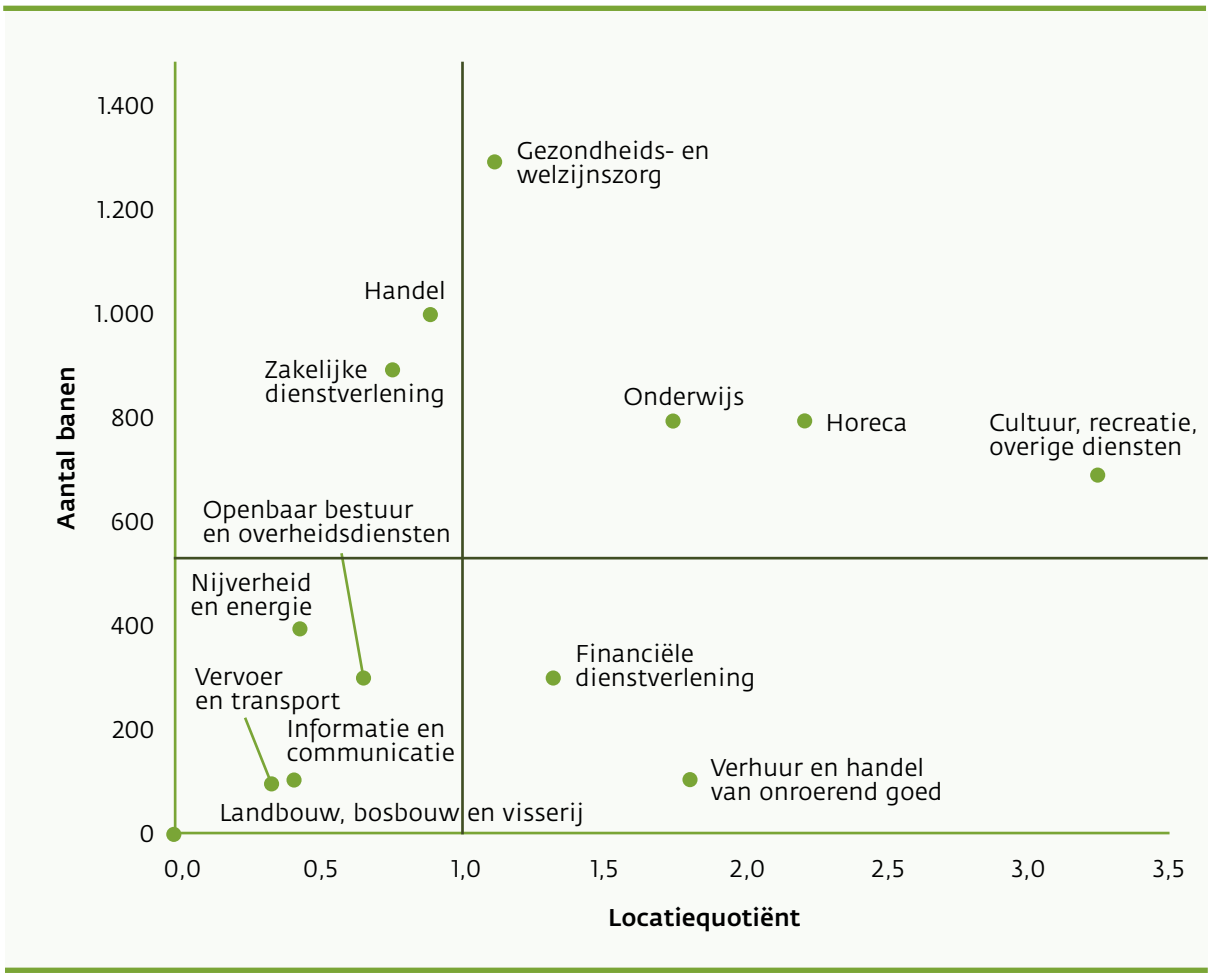

Figuur 2.1 – Locatiequotiënten sectoren. *Bron: Birch, 2024*

[4] Data in dit hoofdstuk is afkomstig van openbare data zoal Lisa, CBS, Primos. Veel van deze data is terug te vinden op Wassenaar in Cijfers - Wassenaar en Home | KVK Regiotool - Kamer van Koophandel waar de meest actuele data te vinden is over de inwoners en de Economie.

Meeste bedrijfsvestigingen in sectoren advies en handel

Het grootste aantal bedrijfsvestigingen in Wassenaar is te vinden in de sectoren advies en handel (zie figuur 2.2). Opvallend is dat de adviestak niet terugkomt als grote werkgever in Wassenaar (dit komt terug in figuur 2.8), een verklaring hiervoor kan zijn dat een groot aantal van deze vestigingen uit kleine (zzp) bedrijven bestaat.
De kleinste sector, zowel in aantal vestigingen als in aantal banen is de land- en tuinbouw.

Innovatief vermogen in ICT

In Wassenaar zijn, volgens de Innovatiespotter (2024), 28 innovatieve bedrijven gevestigd. Binnen de verschillende innovatiethema's – zoals Agrifood, Bouw, High Tech Systemen en Materialen en ICT– komt het ICT als innovatiethema het vaakst voor, zowel in het totale aantal bedrijven als onder de meest innovatieve bedrijven. De ICT-sector valt in figuur 2.2. onder de zakelijke dienstverlening.

Vijf van deze innovatieve bedrijven zijn jonger dan 10 jaar, de overige 23 bedrijven zijn meer dan 10 jaar oud. Het feit dat Wassenaar 28 innovatieve bedrijven heeft, met een duidelijke nadruk op de ICT-sector, wijst op een relatief sterk innovatieklimaat in de gemeente. De aanwezigheid van zowel gevestigde bedrijven als jongere bedrijven suggereert een relatief dynamische omgeving.

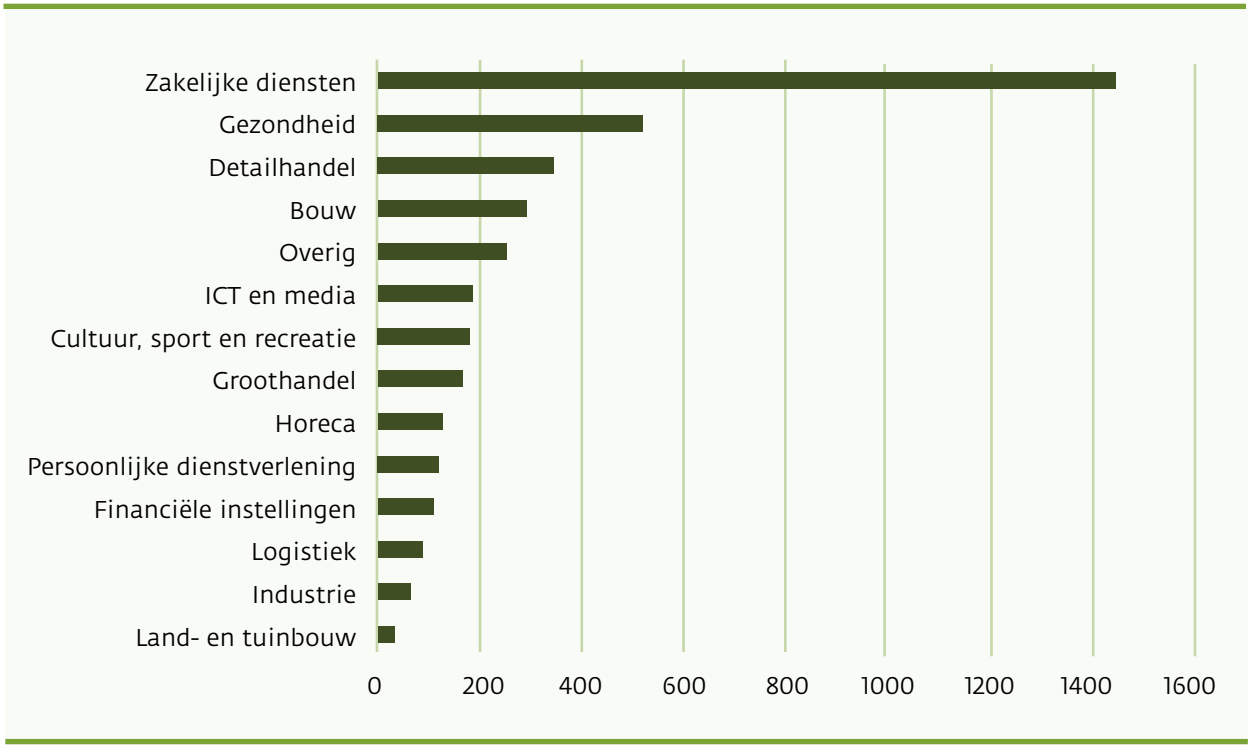

Figuur 2.2 – Vestigingen naar sectoren. *Bron: KVK juni 2025*

Beroepsbevolking en demografie

Groot aandeel zzp'ers

In Wassenaar is een relatief groot aantal zzp'ers aanwezig. Volgens cijfers van het CBS uit 2023 bestond toen 20% van de beroepsbevolking in Wassenaar uit zzp'ers. Vergeleken met andere gemeenten in Nederland is het aandeel zzp'ers in Wassenaar aanzienlijk hoger (zie figuur 2.3). Het is lastig om prognoses te maken over de ontwikkeling van het aantal zzp'ers voor de komende jaren gezien de aangepaste wetgeving voor schijnzelfstandigheid. De belastingdienst is vanaf 1 januari 2025 deze wetgeving gaan handhaven. Bedrijven en organisaties die mensen als zzp'er inhuren voor werk dat zij niet zelfstandig uitvoeren, kunnen een boete en naheffingen krijgen. In figuur 2.4. is af te lezen in welke branches de ZZP'ers werkzaam zijn. De ZZP'ers in Wassenaar werken voornamelijk in de Zakelijke dienstverlening. In Wassenaar werken ZZP'ers vaker in deze branche dan in omliggende steden en dorpen. De Gezondheid en Bouw branche zijn de daaropvolgende branches waar de meer ZZP'ers werken.

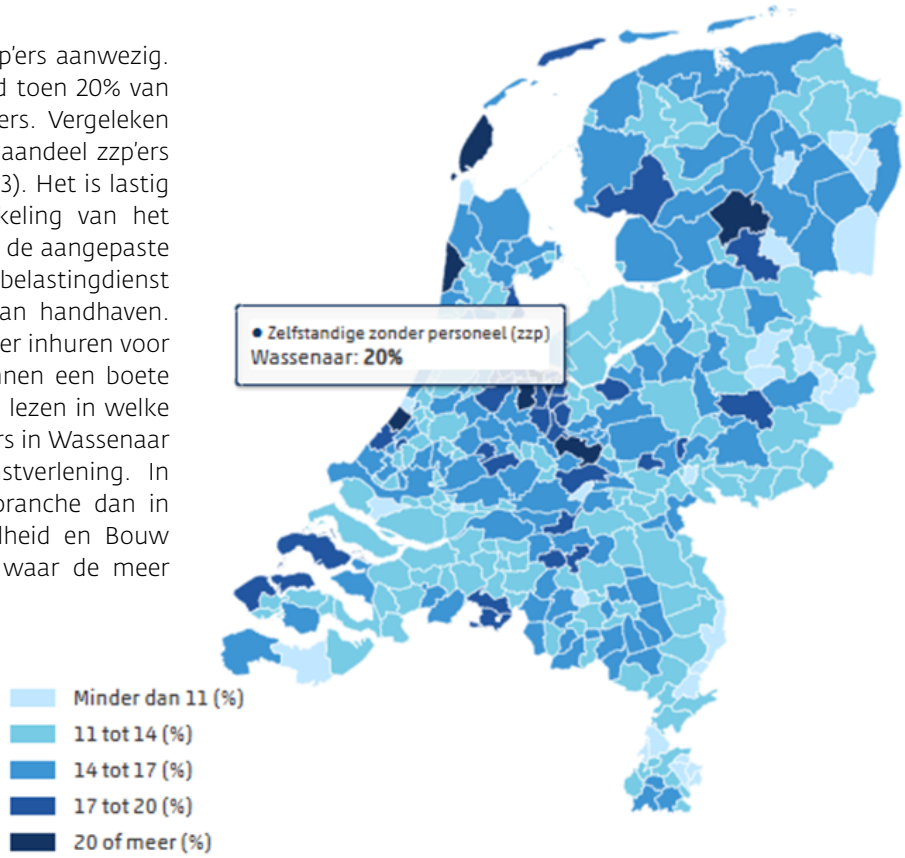

Figuur 2.3 – Overzicht locaties verdeling zzp'ers. *Bron: CBS*

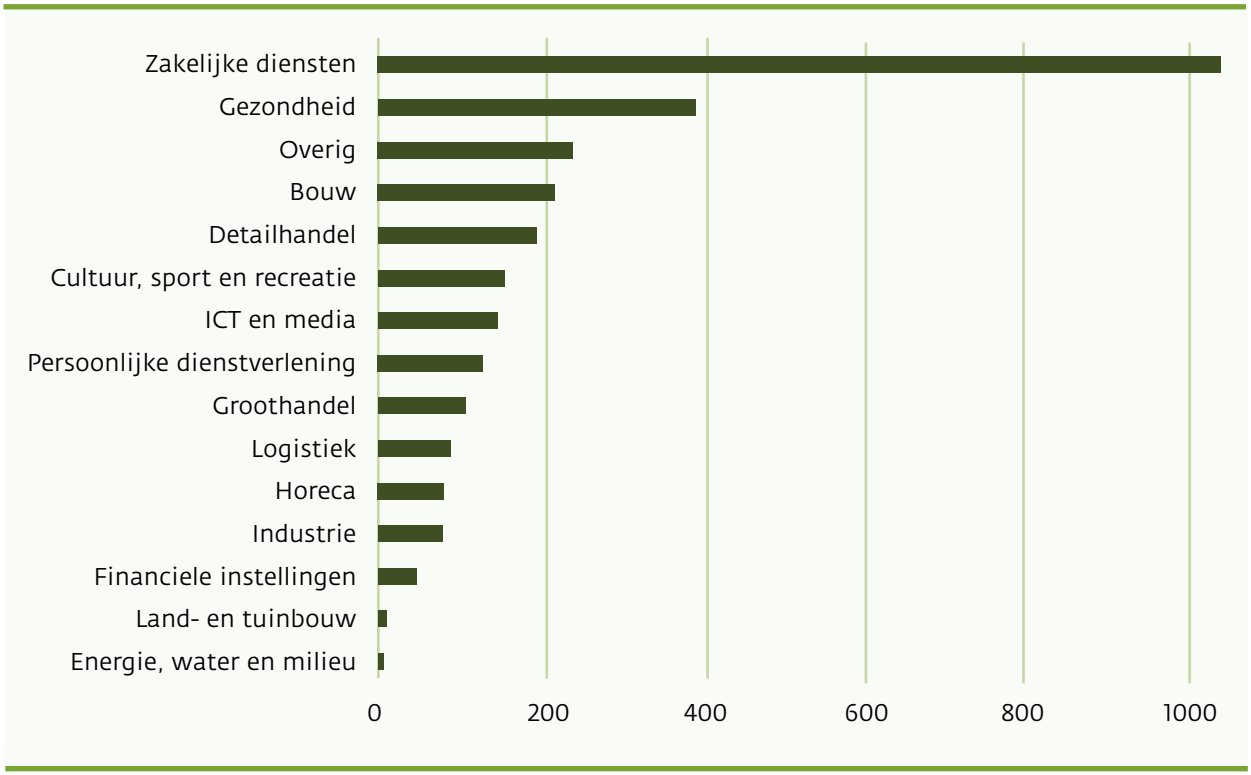

Figuur 2.4 – Overzicht verdeling zzp'ers per branche. *Bron: Handelsregister KvK april 2025*

Inwonersaantal groeit, beroepsbevolking stagneert

Wassenaar telde 27.100 inwoners in 2024. Het inwonersaantal kent een lichte groei in de afgelopen jaren. Deze groei gaat eveneens gepaard met een vergrijzing, te zien aan het aandeel 65-plussers dat jaarlijks met gemiddeld 0,7 procent toeneemt. De beroepsbevolking is sinds 2022 nauwelijks gegroeid.

De lichte groei van de bevolking zal voortzetten richting 2050 (zie figuur 2.6). De bevolking zal geleidelijk groeien van nu 27.000 naar 28.000 inwoners in 2035 en 29.000 in 2050. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de woningbouwprognoses van de gemeente Wassenaar tot 2035 en verder.

Daarbij is het de verwachting dat de grote groep 65-plussers ook zal groeien en dat heeft een belangrijke impact op de economie: de vraag naar diensten (detailhandel, horeca, persoonlijke dienstverlening, etc.) zal toenemen. Tegelijkertijd neemt de omvang van de beroepsbevolking in Wassenaar niet toe.

Opleidingsniveau en besteedbaar inkomen bovengemiddeld

Het opleidingsniveau in Wassenaar is relatief hoog. Ongeveer 50 procent van de Wassenaarse bevolking was in 2023 hoogopgeleid (hbo, wo bachelor en wo master, doctor). Vergeleken met het Nederlandse gemiddelde van 33 procent is dit aanzienlijk meer. Daarnaast is ook het gemiddeld besteedbaar inkomen per huishouden per jaar ongeveer 73 procent hoger dan het gemiddelde van Nederland (2023).

Internationale instellingen zorgen voor hoog aandeel internationale inwoners

Wassenaar is een dorp met realtief veel internationale inwoners. In 2022 valt 14% van de Wassenaarders onder de definitie van International, dat zijn 3.770 inwoners. Zij kunnen verdeeld worden in internationale kenniswerkers met hun partners en kinderen en diplomatieke werknemers met partners en kinderen. Een groot deel van de kenniswerkers heeft een Engelstalige achtergrond. Sinds corona en Brexit groeit het aantal kenniswerkers dat in Wassenaar woont. Tussen 2020 en 2022 steeg het aantal met 7,4%[5]. Dit hoog aantal Internationals is mede te danken aan het grote aantal internationale instellingen en onderwijs dat zich in Wassenaar en in de omliggende steden (Den Haag en Leiden) gevestigd heeft.

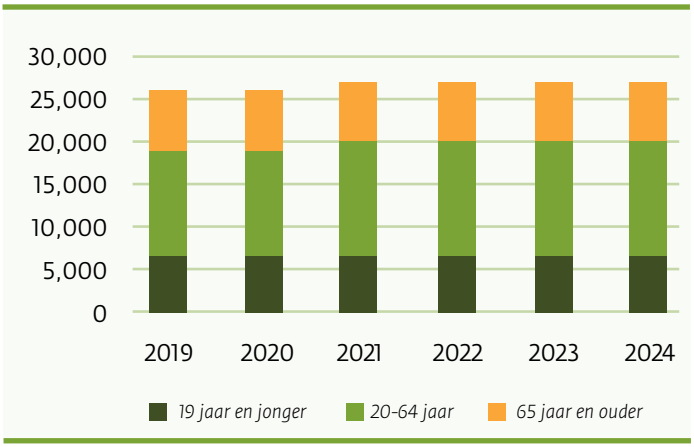

Figuur 2.5 – Verdeling beroepsbevolking Wassenaar.
Bron: CBS

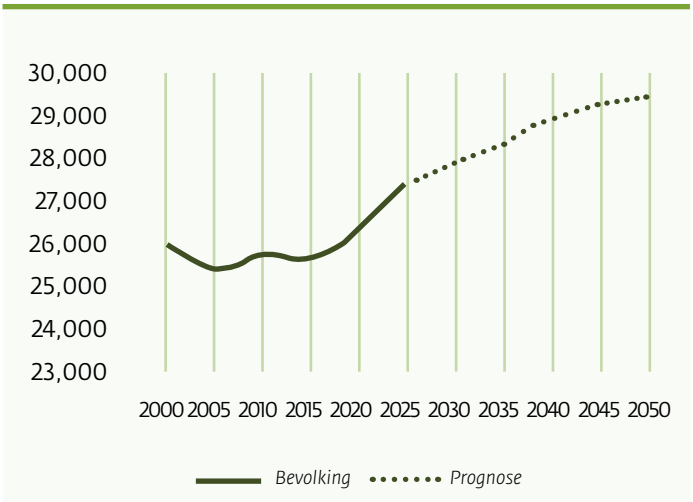

Figuur 2.6 – Bevolkingsontwikkeling en prognose.
Bron: Primos

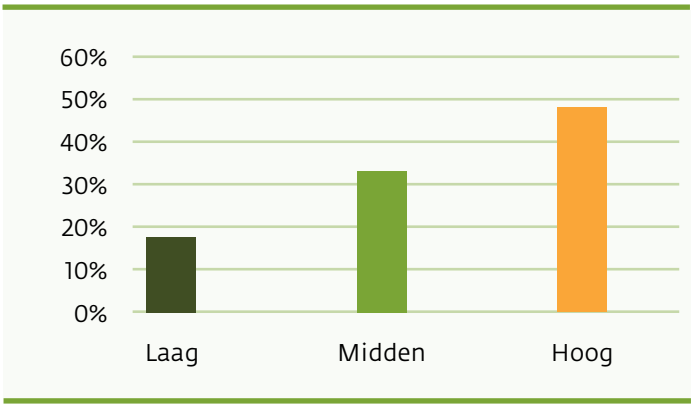

Figuur 2.7 – Opleidingsniveau. *Bron: CBS, 2023*

Banenontwikkeling

Na dip in banengroei volgt toename

Tussen 2013 en 2017 nam het aantal banen af in Wassenaar (zie figuur 2.8.1). Mogelijk heeft de financiële crisis hier langer doorgewerkt dan elders in Nederland. Sinds 2017 is er echter sprake van een constante groei van het aantal banen. Die groei is voornamelijk gerealiseerd door enkele belangrijke sectoren, zoals cultuur/recreatie, zorg en onderwijs (zie figuur 2.8.2).

Banengroei zet door en veroorzaakt grotere inkomende pendel

De verwachting is dat groei van het aantal banen zich in de komende 10 jaar door zal zetten. Gelet op de gunstige koopkracht en de vraag naar verschillende diensten door de inwoners van Wassenaar is te verwachten dat de groei in het aantal banen toegerekend kan worden aan bedrijven in toerisme en recreatie, horeca en detailhandel en dorpsverzorgende dienstverlening. Bedrijven die al sterk vertegenwoordigd zijn in Wassenaar.

Tegelijkertijd is het de verwachting dat door de vergrijzing de ontwikkeling van de beroepsbevolking niet of nauwelijks zal groeien. Dit betekent dat het groeiende aantal banen voor een grotere inkomende pendel zal gaan zorgen, willen bedrijven de vacatures gevuld krijgen. De bereikbaarheid (OV, fiets en auto) van Wassenaar is daarom een belangrijk aandachtspunt voor de economische ontwikkeling.

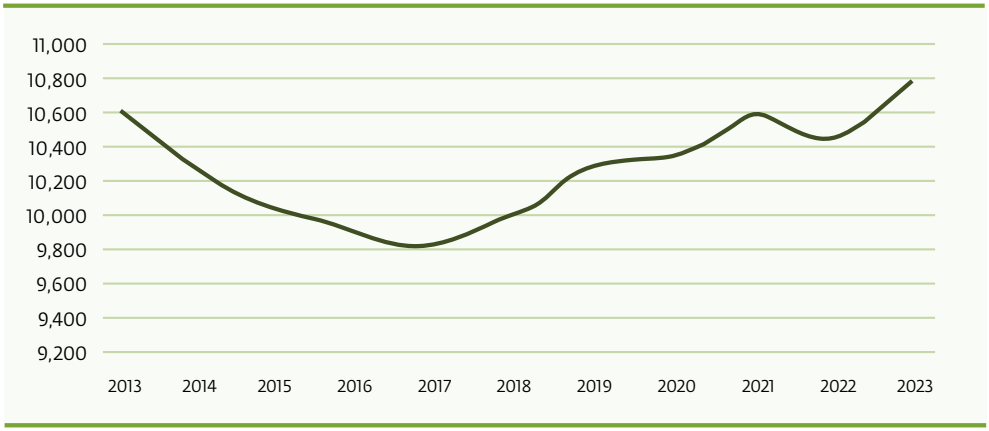

Figuur 2.8.1 – Banenontwikkeling. *Bron: LISA, 2023*

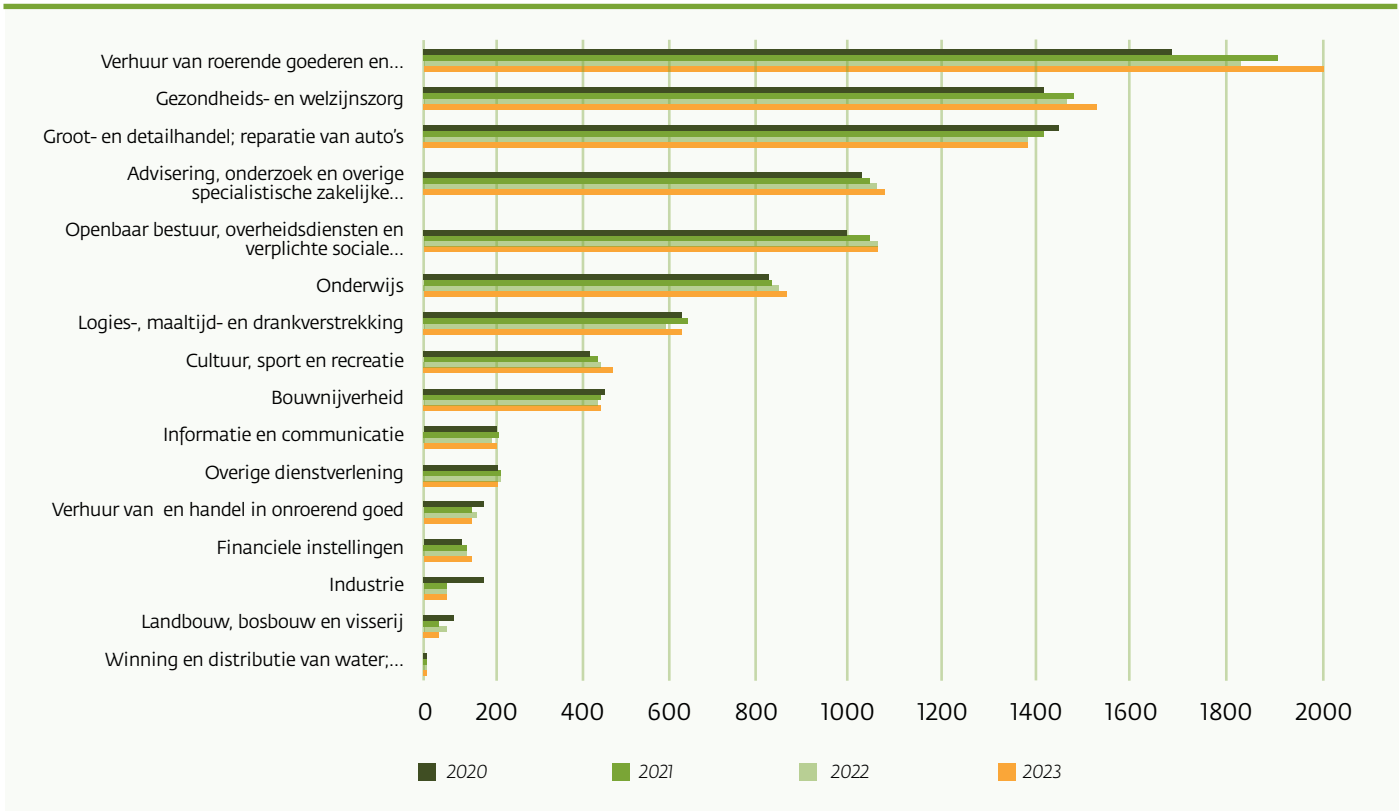

Figuur 2.8.2 – Ontwikkeling banen naar sectoren. *Bron: LISA, 2023*

[5] Bron Nota Internationals in Wassenaar

Brede welvaart

Hoge score op brede welvaart

Met brede welvaart wordt de kwaliteit van leven gemeten aan de hand van 41 indicatoren verdeeld over verschillende thema's die bijdragen aan het welzijn van mensen. Wassenaar scoort bovengemiddeld op de brede welvaartmonitor van CBS (2024) in verhouding tot zowel Nederland als de MRDH.

Dit komt door een goed resultaat op de volgende thema's.

- In de categorie *Arbeidsmarkt en vrijetijd* scoort Wassenaar vooral goed op de indicatoren 'bevolking met een startkwalificatie' en 'lage werkloosheid'.
- Ook in de categorie *Gezondheid* scoort Wassenaar op alle indicatoren binnen dit thema bovengemiddeld. Wel is een lichte toename van inwoners met overgewicht te zien en de ervaren gezondheid heeft een dalende trend in de afgelopen jaren, maar de inwoners van Wassenaar hebben nog steeds een overwegend zeer goede gezondheid.
- Als het gaat om *Materiële welvaart*, dan scoort Wassenaar zeer goed op het besteedbaar inkomen en het Bruto Binnenlands Product, het aantal geregistreerde problematische schulden ligt ruim onder het nationaal gemiddelde, maar is wel toegenomen in de afgelopen jaren.
- Ook in de categorie *Milieu* scoort Wassenaar goed, met name op de hoeveelheid natuur per inwoner.
- In de categorieën *Sociaal* (sociale contacten, vrijwilligerswerk) en *Subjectief welzijn* (tevreden zijn met het leven) volgt Wassenaar de landelijke en regionale trend.

Brede welvaart en Economie

Bedrijven leveren op vele manieren een belangrijke bijdrage aan de brede welvaart. Onder andere op het gebied van:

Arbeidsmarkt en vrijetijd

- *Werkgelegenheid*: Bedrijven zorgen voor banen, wat inkomenszekerheid en sociale participatie bevordert.
- *Samenwerking Onderwijs:* Bedrijven bieden stageplaatsen en dragen bij aan kennisontwikkeling.

Gezondheid

- *Gezondheid &Welzijn:* Door sport toegankelijk te houden, bevorderen bedrijven indirect een gezonde levensstijl voor jong & oud.

Materiële Welvaart

- *Lokale Economie:* Bedrijven stimuleren de economische dynamiek, onder andere via inkoop bij lokale leveranciers, horeca en diensten.
- *Innovatiekracht:* Bedrijven brengen vernieuwing in producten, diensten en processen die welvaart op de langere termijn versterken.

Sociaal

- *Sociale cohesie en gemeenschapszin:* Sportclubs zijn ontmoetingsplekken die sociale verbinding en inclusie versterken. Sponsorring door bedrijven ondersteunt deze verenigingen.

Natuurlijk kapitaal

- *Milieu:* Bedrijven kunnen bijdragen aan het behoud van natuurlijk kapitaal door efficiënter gebruik van hulpbronnen, afvalreductie, duurzame productontwikkeling, verantwoord inkopen, bescherming van biodiversiteit, transparantie in milieu-impact en het bevorderen van bewustwording onder klanten en medewerkers. Dit bevordert zowel de ecologische als de economische duurzaamheid op de lange termijn.

2.3 Krachten, zwaktes, kansen en bedreigingen

Op basis van de economische kenmerken volgt in deze paragraaf een analyse van de belangrijkste (huidige) krachten en zwaktes van de Wassenaarse economie, maar ook van de kansen en bedreigingen die op de economie kunnen afkomen. In de Economische Visie wordt rekening gehouden met de huidige situatie maar ligt het accent op het benutten van de toekomstige kansen en het vinden van oplossingen voor de bedreigingen.

Deze zijn samengevat in het onderstaande overzicht.

Krachten	Zwaktes
• Sterk imago voor recreanten en toeristen • Dorpsverzorgende bedrijvigheid • Groene werkomgeving • Ligging binnen stedelijke regio • Sterke organisatiegraad ondernemers	• Ruimtegebrek voor ondernemers die willen uitbreiden • Toekomstbeeld voor Van Hallstraat onduidelijk • Bereikbaarheid en ontsluiting per auto en openbaar vervoer
Kansen	**Bedreigingen**
• Toenemende vrijetijd en koopkracht inwoners en bezoekers • Groei binnenlands toerisme • Uitbreiding bedrijventerrein Maaldrift • Beter Benutten bedrijventerreinen • Verduurzamen bedrijven en bedrijventerreinen • Aantrekkelijke locaties voor kantoorhoudende bedrijven • Combineren van wonen en werken • Grote winkelpanden opsplitsen • Toestaan beperken vloeroppervlakte per winkel • Omgevingsbeleid provincie Zuid-Holland • Subsidies en ambassadeurs detailhandel, duurzaamheid en bedrijventerreinen provincie Zuid-Holland	• Vergrijzing inwoners Wassenaar • Krapte op de arbeidsmarkt • Mismatch onderwijs & arbeidsmarkt • Recreatieve druk op groene gebieden en cultuurlandschap • Toenemende verkeersdruk • Netcongestie • Cybersecurity • Winkelleegstand • Krapte op de woningmarkt voor starters • Omgevingsbeleid provincie Zuid Holland

Krachten

Wassenaar heeft een aantal sterke punten die de gemeente aantrekkelijk maakt voor bedrijven. De economie is te omschrijven als een dorpsverzorgende economie met bedrijven die, zoals de term al aangeeft, diensten leveren aan de inwoners van Wassenaar. Denk hierbij aan de loodgieter, elektricien, hovenier, schilder en bedrijven die toeleveranciers zijn, kortom lokaal vakmanschap, maar denk ook aan de detailhandel en horeca. De ligging binnen de stedelijke regio is voor deze bedrijven een voordeel, omdat zij daardoor gemakkelijk hun verzorgingsgebied kunnen uitbreiden.

Het imago van Wassenaar als dorp is ook één van de krachten: toeristen en recreanten weten Wassenaar te vinden. Deze groene omgeving is ook voor werknemers prettig om in te werken. Al is er op de bedrijventerreinen nog wel winst te behalen als het gaat om de hittestress.

Doordat de ondernemers verenigd zijn in onder andere Ondernemend Wassenaar en BIZ-en wordt er onderling samengewerkt en worden de belangen vertegenwoordigd richting onder andere de gemeente. Deze combinatie maakt de lokale economie weerbaar en vitaal.

Zwaktes

Wassenaar heeft drie bedrijventerreinen en geen zachte of harde plancapaciteit om deze bedrijventerreinen uit te breiden of elders een nieuw bedrijventerrein te ontwikkelen. Dat staat de groei van het reguliere (lokale) mkb en grootschalige detailhandel (tuin- en bouwcentra) in de weg en draagt niet bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat.

Ruimte bieden voor deze bedrijven is van belang om de werkgelegenheid te behouden en bovenal om deze bedrijven te behouden voor Wassenaar. Een ander knelpunt is de bereikbaarheid, met name per auto (voor zowel doorgaand verkeer als bestemmingsverkeer), maar ook per openbaar vervoer. Daarnaast is er momenteel onvoldoende zicht op het toekomstbeeld voor de Van Hallstraat, wat kan leiden tot onzekerheid en terughoudendheid bij ondernemers voor het doen van investeringen in hun pand of bedrijf.

Kansen

Een kans om de economie van Wassenaar te laten groeien is het creëren van ruimte voor ondernemers die willen uitbreiden of verhuizen en voor startende ondernemers. Dit zou kunnen door het bestaand bedrijventerrein Maaldrift aan twee kanten uit te breiden en in te zetten op het beter benutten van Maaldrift en de andere bedrijventerreinen. Tevens is het van belang, waar dit mogelijk is, om bij woningbouwontwikkelingen in Wassenaar in te zetten op de combinatie van wonen en werken. Daarnaast biedt Wassenaar aantrekkelijke locaties (statige panden met woonfunctie) die ook potentie hebben voor een kantoorfunctie.

Het verduurzamen van de huidige bedrijvigheid biedt niet alleen milieuwinst, maar kan ook economische voordelen opleveren. Zo leidt een pand met een hoger energielabel bijvoorbeeld tot lagere energiekosten en is deze meer waard bij verkoop. Daarnaast liggen er kansen voor het ontwikkelen van dienstverlening op het gebied van duurzaamheid.

Om de leegstand van winkelpanden tegen te gaan is het opsplitsen van de grotere panden in meerdere kleine panden een kans. Net als het toestaan van een andere functie aan de achterzijde van een winkelpand, waarmee de vloeroppervlakte van de winkel wordt beperkt. Het is een trend dat kleinere panden meer gewild zijn. Dit draagt, naast het aanpakken van leegstand, tevens bij aan een divers winkelaanbod.

Het omgevingsbeleid van provincie Zuid-Holland is zowel een kans als een bedreiging. De druk op de ruimte is groot, zowel wonen, werken als natuur vragen om, vaak dezelfde, ruimte. Binnen het omgevingsbeleid is opgenomen dat er alleen nog binnen de bestaande contouren ontwikkeld mag worden. Voor de groei van de economie is dit een bedreiging. Gemeenten mogen enkel nog bedrijventerreinen ontwikkelen binnen de gereserveerde ruimte. Bestaande bedrijventerreinen worden sinds 2024 beschermd, dit betekent dat als een bedrijventerrein moet wijken voor bijvoorbeeld woningbouw, het aantal hectaren bedrijventerrein gecompenseerd moet worden en elders in de gemeente moet terugkomen. Zo wordt het aantal hectaren voor bedrijventerreinen beschermd. Dit was jaren terug anders en te vaak dat bedrijventerreinen opgeofferd werden om woningbouw mogelijk te maken.
Provincie Zuid-Holland heeft naast het omgevingsbeleid ook beleid op het gebied van detailhandel, bedrijventerreinen en duurzaamheid. Door het inzetten van ambassadeurs en het verstrekken van subsidies op deze thema's wil de provincie gemeenten en ondernemers ondersteunen bij de opgaven die er op die thema's zijn.

Met toenemende vrijetijd en koopkracht, met name bij ouderen, zal de vrijetijdseconomie in Wassenaar een verdere groei kennen in de komende 10 jaar. Daarnaast is het binnenlands toerisme sinds de coronapandemie sterk gegroeid. Verschillende bedrijven profiteren van deze groei. Het gaat hierbij niet alleen om de horeca, strandtenten en musea maar om ook bedrijven als de fietsverhuur of kanoverhuur.

Bedreigingen

Het is moeilijk voor ondernemers om geschikt personeel te vinden en te behouden. De oorzaak hiervan ligt voor een groot deel in de demografische kenmerken van Wassenaar, zoals de vergrijzing van de lokale bevolking en de krimpende beroepsbevolking. Maar de krapte op de arbeidsmarkt heeft ook te maken met de kwalitatieve mismatch op de arbeidsmarkt die optreedt als de kwaliteiten, wensen en het opleidingsniveau van de werkzoekenden niet aansluiten op de vraag van de werkgevers. Daarom is het voor bedrijven in Wassenaar van belang om een goede aansluiting met het onderwijs te houden voor zowel het aantrekken van stagiairs als de ontwikkeling van het eigen personeel. Tot slot zorgt het tekort aan starterswoningen in Wassenaar ervoor dat starters vertrekken uit de gemeente en ondernemers daardoor moeite hebben met het aantrekken van jonger, nieuw personeel.

Het beschermen van natuurgebieden blijft de komende jaren een belangrijk thema. Wel komt de natuur verder onder druk te staan als gevolg van de vraag naar ruimte voor wonen, werken en recreëren.

De toenemende verkeersdruk zal worden veroorzaakt door verschillende beoogde ontwikkelingen, zowel in Wassenaar (uitbreiding van Mobilisatiecomplex Maaldrift door Defensie) als daarbuiten (ontwikkeling van nieuwe woonwijk Valkenhorst door gemeente Katwijk), maar ook door de verwachting dat de inkomende pendel groter zal worden.

In nagenoeg heel Nederland is netcongestie een uitdaging, zo ook in Wassenaar. De druk op het energienetwerk is een bedreiging voor ondernemen in Wassenaar. In Nederland ontstaan lokale oplossingen voor netcongestie, zoals gezamenlijke stroomaansluitingen, energiehubs en gedeelde batterijopslag. Zo kunnen ondernemers binnen de bestaande netcapaciteit hun energiebehoefte opvangen. Deze oplossingen vragen om een goede ruimtelijke inpassing zodat energie, ruimte en economie met elkaar in balans zijn.

Voor Wassenaar is de winkelleegstand een bedreiging. Grote winkelketens gaan failliet en laten grote winkelpanden leeg achter. Ook blijft het aandeel online winkelen ten opzichte van fysiek winkelen stijgen, waardoor de detailhandel in winkelgebieden het zwaar blijft hebben.

Cyberaanvallen worden steeds geavanceerder en met de opkomst van generatieve AI worden constant nieuwe methoden ontwikkeld om bedrijven te hacken. Bedrijven moeten investeren in sterke cybersecurity-maatregelen om hun gegevens en systemen te beschermen tegen hackers.

3. Visie en Ambitie

Visie

Door het bieden van ruimte aan dorpsverzorgend ondernemerschap is de economie van Wassenaar gegroeid, is er meer werkgelegenheid, zijn er nieuwe lokale ondernemers gestart en is er sprake van een goed ondernemersklimaat. Wij werken samen met werkgevers en onderwijs aan een veerkrachtige arbeidsmarkt. Dit biedt perspectief voor iedereen in Wassenaar. In het winkelgebied gaat beleving, ontmoeten en ondernemerschap samen en doorbreken we de leegstand. Wassenaar is een aantrekkelijke bestemming voor dagrecreanten en toeristen. Vergrijzing is geen bedreiging maar een kans voor ondernemerschap bijvoorbeeld voor het introduceren van nieuwe vormen van zorg en welzijn. We bouwen aan een duurzame en circulaire toekomst waarin energie, economie en natuur in balans zijn. We hebben ruimte op bedrijventerreinen en elk bedrijf zit op de juiste plek.

Ambitie

De ambtie is het versterken van de lokale economie en het lokale vestigingsklimaat richting 2035 en verder. Met het versterken van de gevestigde sectoren, waaronder Recreatie en Toerisme, detailhandel en horeca en het Wassenaars vakmanschap heeft de economie van Wassenaar in 2035 een duidelijk profiel. Het uitgangspunt is dat de bestaande ruimte voor bedrijvigheid behouden blijft. Er zal worden ingezet op het beter benutten van deze ruimte en daarnaast zal de haalbaarheid van uitbreidingsmogelijkheden van bedrijventerrein Maaldrift worden bepaald. Beide heeft als doel het creëren van meer ruimte voor economische activiteiten, binnen of aansluitend op de bestaande ruimte voor bedrijvigheid. Op deze manier blijft Wassenaar een aantrekkelijk, dynamisch en vitaal dorp om in te ondernemen, met voldoende werkgelegenheid zodat naast wonen ook werken in Wassenaar aantrekkelijk is.

Wassenaar kan worden gepositioneerd als de groene omgeving tussen de stedelijke regio's Den Haag en Leiden, met een unieke woon- en werkomgeving die bijdraagt aan het internationale vestigingsklimaat. Daarbij wordt gestreefd naar het versterken van de lokale economie door het behoud van bestaande ruimte voor bedrijven en het creëren van gerichte ruimte voor diverse economische activiteiten binnen de bestaande gebieden. Dit alles met het doel Wassenaar aantrekkelijk te houden als een dynamisch en vitaal dorp om in te wonen en te werken.

Inzet vanuit economisch beleid

Uit de vorige hoofdstukken blijkt dat de economie blijft groeien, maar ook met tal van veranderingen te maken heeft. Dit hoofdstuk geeft de inzet weer die nodig is vanuit het economisch domein. Deze inzet is uitgewerkt per sector, omdat iedere sector een specifieke aanpak vraagt. Daarbij worden ook enkele bedrijven van Wassenaar uitgelicht, omdat die een belangrijke plek innemen binnen hun sector, bijvoorbeeld vanwege een grote bekendheid, sterk imago, innovatie of vele bezoekers.

Sector overstijgende thema's zoals bereikbaarheid, wonen, natuur en cultuur worden in dit hoofdstuk buiten beschouwing gelaten maar zijn wel belangrijk voor de economie. De beleidsinzet voor deze thema's is verwoord in andere vigerende beleidsdocumenten en visies.

3.1 Bedrijventerreinen en mkb

(Uitbreiding) Maaldrift

Er liggen diverse onderzoeken (Metropoolregio Rotterdam – Den Haag, provincie Zuid-Holland) die aantonen dat de behoefte aan bedrijventerreinen veel groter is dan het aanbod in de regio. Voor Wassenaar geldt dat er, momenteel, helemaal geen aanbod is, terwijl er bedrijven zijn die willen uitbreiden. In de Noordrand zijn er bedrijven die idealiter zouden verplaatsen net als dat er bedrijven zijn die om te kunnen groeien moeten verhuizen. Kortom in Wassenaar is er op dit moment geen ruimte beschikbaar voor de ruimtevraag. Daarom is ten behoeve van deze visie een Ruimtelijke Verkenning (zie bijlage 3) uitgevoerd. In deze verkenning zijn meerdere locaties in Wassenaar onderzocht op haalbaarheid. De enige reële uitbreidingsmogelijkheid is de uitbreiding van het bedrijventerrein Maaldrift met c.a 1,3 hectare ten noorden van het bedrijventerrein (Trambaan) en c.a. 3,5 hectare ten zuiden (ABF-terrein). De Trambaan wordt al onderzocht binnen het project Gemeentewerf. Defensie gaat op zijn terrein Maaldrift uitbreiden, deze ontwikkeling kan koppelkansen opleveren onder andere op het gebied van de ontsluiting van het bedrijventerrein Maaldrift en de eventuele uitbreiding.

Daarnaast kan er wellicht ruimte gecreëerd worden door het beter benutten van bestaande locaties (zie de Ruimtelijke Verkenning in bijlage 3). MRDH heeft in 2024 een verkenning laten uitvoeren om de ruimte op het bestaande bedrijventerrein (Maaldrift 1 en 2) beter te benutten. De conclusie van deze verkenning is dat dit enerzijds kan door bedrijven die elders beter gevestigd zouden kunnen zijn (milieucategorie 1 en 2) op termijn te motiveren om te verhuizen naar gebieden waar alleen deze laag milieucategorie toegestaan is. Anderzijds is ook nagegaan of de nu beschikbare ruimte intensiever benut kan worden. Dat kan ook ruimtewinst opleveren.
De conclusie uit de Ruimtelijke Verkenning is dat in de komende jaren maximaal c.a. 4,5 hectare voor bedrijvigheid beschikbaar komt als de uitbreiding van Maaldrift, aan beide zijden gerealiseerd wordt. Het uitgangspunt is dat bij de gronduitgifte zowel het publiek- als privaatrechtelijk instrumentarium goed wordt benut en gewerkt zal worden met simpele en relevante uitgiftecriteria, passend bij het Economisch DNA van Wassenaar; Lokaal ondernemerschap, dorpsverzorgend vakmanschap en duurzaam. Een ander uitgangspunt is dat de American School of The Hague (ASH) de beschiking moet blijven houden over voldoende sportfaciliteiten.

Het tekort aan bedrijventerreinen doet zich ook in de buurgemeenten voor, zowel in de Haagse als de Leidse regio. Als daar een nieuw (regionaal) bedrijventerrein beschikbaar komt dan zou dat voor enkele Wassenaarse bedrijven ook een optie kunnen zijn. Ruimte voor economie moet in de komende jaren op de agenda blijven staan bij de integrale ontwikkelingen en afwegingen in Wassenaar, bijvoorbeeld in het kader van het opstellen van de Omgevingsvisie en de uitwerking van de NOVEX Zuidelijke Randstand.

De Bosrand

De Bosrand is in 1980 gestart in Wassenaar en uitgegroeid tot een toonaangevend familiebedrijf in de Nederlandse tuinbranche, met in totaal zes tuincentra, twee groothandels en eigen kwekerijen. Naast het brede assortiment en deskundig advies biedt De Bosrand een inspirerende winkelbeleving voor huis, tuin en dier met seizoensgebonden activiteiten, workshops en horeca, waarmee natuur, ontmoeting en educatie samenkomen. Op de locatie Wassenaar werken ruim 120 van de in totaal 600 medewerkers, waarmee De Bosrand een substantiële bijdrage levert aan de lokale werkgelegenheid.
Het bedrijf vervult een unieke rol in de regio door niet alleen consumenten te bedienen via het tuincentrum, maar met de naastgelegen groothandel en kwekerij ook hoveniers, gemeenten en andere groengespecialiseerde bedrijven tot hun klanten te kunnen rekenen. Als expert in groen draagt De Bosrand actief bij aan het vergroenen en verduurzamen van de leefomgeving. De rol die de tuinbranche inneemt is van groot belang in Wassenaar, met haar groene kwaliteiten in een verstedelijkte regio, en voor het behalen van de duurzaamheidsdoelstellingen van de gemeente, zoals het bevorderen van biodiversiteit en het nemen van klimaatadaptieve maatregelen.

Verlengde Hoge Klei

De Verlengde Hoge Klei is een kleinschalig gebied dat bestemd is voor de vestiging van bedrijven van nijverheid, ambacht en handel. Veel bedrijven op de Verlengde Hoge Klei zijn familiebedrijven, met lokale werknemers en kennen hun oorsprong in Wassenaar zoals een logistiek bedrijf en een ijsmakerij. Het is een locatie waar bedrijven kunnen starten om daarna door te groeien. Dit is dan ook een terrein dat behouden moet blijven voor bedrijvigheid en waar gekeken zal gaan worden naar duurzaamheid en kwaliteit, zodat het ook in de toekomst prettig ondernemen is op deze locatie.

Van Hallstraat

Bedrijventerrein Van Hallstraat wordt op dit moment door uiteenlopende ondernemingen gebruikt. Dit wordt mogelijk gemaakt doordat het gebied een gemengde bestemming heeft. De gebruiksmogelijkheden volgens het geldende omgevingsplan zijn ruim:Bedrijven, ateliers, detailhandel in volumineuze goederen, dienstverlening, kantoren, maatschappelijke functies, fitness, sportschool en wonen (alleen op de verdieping).

Een belangrijk vraagstuk voor deze locatie is het gebrek aan parkeermogelijkheden. Ook is de bereikbaarheid voor vrachtverkeer en de overlast die parkerende vrachtwagens opleveren voor de doorstroming van het verkeer een aandachtspunt.

De ondernemers van dit terrein geven aan dat het prettig ondernemen is, de centrale ligging in het dorp met diverse uitvalswegen zorgt voor een goede bereikbaarheid. Dat de Van Hallstraat er in de toekomst iets anders uit kan komen te zien vinden ze begrijpelijk, maar het terrein moet wel behouden blijven voor bedrijvigheid.

Toekomstbestendige bedrijventerreinen

Door de drie Wassenaarse bedrijventerreinen te optimaliseren - door uitbreiding, profilering, verduurzaming en efficiënt ruimtegebruik - ontstaat er een gezonde lokale economie, waarin de verschillende bedrijventerreinen elkaar aanvullen en allen bijdragen aan het dorpsverzorgende karakter. Het doel is om toekomstbestendige bedrijventerreinen te realiseren, met focus op het Wassenaars vakmanschap die bijdraagt aan de leefbaarheid van het dorp en inspeelt op de behoeften van de gemeenschap. Het past niet bij de aard, schaal en mogelijkheden van Wassenaar om een gespecialiseerde campus te faciliteren of samen te werken in een topsector.

Wat is nodig

De uitbreidingsvraag van het mkb en het vinden van geschikte ruimte vormen de komende jaren een van de grootste uitdagingen. De gevonden uitbreidingsmogelijkheden, zoals het ABF-terrein (of een gedeelte daarvan), verdienen daarom nader onderzoek.

Het ABF-terrein is heeft nu de bestemming sport. In de gemeente zijn drie zogenoemde 'hotspots' sportparken waar sport en bewegen samenkomen. Dit zijn de sportparken aan de Dr. Mansveltkade, Kerkehout en De Roggewoning. In de Sportvisie 2025 – 2035 is opgenomen dat zij in 2035 toekomstbesteding, duurzaam, multifunctioneler met meerdere sport- en beweegvormen en openbaar toegankelijk zijn. Tevens is opgenomen dat voor Sportpark Kerkehout de gemeente denkt aan het transformeren van een voetbalveld naar een gecombineerd rugbyclub/voetbalveld voor de Wassenaar Warriors, zodat zij een tweede rugbyveld krijgen. Het ABF-terrein is geen hotspot en wordt gebruikt door de American School of The Hague (ASH). Sport is een belangrijk onderdeel van hun curriculum. De ASH maakt gebruik van een eigen voetbalveld en dus van het ABF-Terrein, welke beide in het verlengde van de school gesitueerd zijn. Bij een transformatie van het ABF-terrein naar bedrijventerrein, is een noodzakelijke randvoorwaarde dat de school voldoende sportruimte overhoudt om sport en bewegingsonderwijs te kunnen bieden. De gemeente zal samen met de ASH kijken naar de mogelijkheden en alternatieven.

Naast uitbreiding is het essentieel om bestaande bedrijventerreinen optimaal te benutten, te verduurzamen en een toekomstvisie te ontwikkelen voor de Van Hallstraat. In deze toekomstvisie zal er niet alleen aandacht worden besteed aan het beter benutten en verduurzamen van de Van Hallstraat, maar zullen ook de gebruiksfuncties worden herzien en zal worden onderzocht welke mogelijkheden er zijn om de stedenbouwkundige uitstraling en de verkeerssituatie te verbeteren.

Deze ambities kunnen alleen worden gerealiseerd met een sterke samenwerking tussen ondernemers. Het is daarom belangrijk om de BIZ Maaldrift elke vijf jaar te verlengen. Voor andere terreinen is het wenselijk om de professionalisering van de samenwerking te verkennen en actief te ondersteunen.

Inzet:

1. De mogelijkheden van de "Beter Benutten Analyse" van Maaldrift verder verkennen en bespreken met pandeigenaren
2. Toekomstplan Van Hallstraat maken, waarbij het uitgangspunt is dat de Van Hallstraat behouden wordt voor bedrijvigheid passend binnen een woonomgeving
3. Samenwerking BIZ Maaldrift voortzetten door deze elke 5 jaar te verlengen.
4. De procedure tot wijziging van het vigerende omgevingsplan starten voor de uitbreiding van Maaldrift voor de locatie ABF-terrein (of een gedeelte daarvan).

3.2 Recreatie en Toerisme

Wassenaar is op het gebied van Recreatie en Toerisme onderscheidend in de regio. Met een divers aanbod van cultuur, zoals de Warenar, recreatie en natuur is er voor zowel bezoekers als inwoners van Wassenaar voldoende te beleven. Recreatie en toerisme hebben een veelzijdige betekenis, het is zowel economisch (in de vorm van werkgelegenheid en bestedingen) van belang als sociaal-maatschappelijk (ontmoeting en verbinding) en voor het algemene welzijn (gezondheid van lichaam en geest).

Groei verwacht

De komende jaren is een forse groei van het toeristisch bezoek te verwachten, wat een kans is voor de economie en werkgelegenheid in Wassenaar, maar een grote druk op de recreatie- en natuurgebieden geeft. Het internationale toerisme naar Nederland groeit al jaren sterk. De groei is deels toe te kennen aan de Aziatische toestroom van toeristen. Ook toerisme uit Duitsland, België en het Verenigd Koninkrijk blijft groeien. Tot 2035 is de verwachting dat het toerisme zich meer dan voorheen zal verspreiden over het land, onder meer naar de Haagse regio (bron: NBTC), waar Wassenaar deel vanuit maakt. Daarnaast groeit ook het binnenlands toerisme. Steeds meer Nederlanders kiezen voor een korte vakantie in eigen land met een groene en culturele bestemming. Voor Wassenaar kan dit betekenen dat het aantal bezoekers bij toeristisch bedrijven en musea groeit.

Promotie Wassenaar

Op dit moment is de promotie van de toeristische en recreatieve bestemmingen van Wassenaar ondergebracht bij de "Streek van Verrassingen". Dit is een regionale samenwerking tussen Leiden, Katwijk, Oegstgeest, Warmond, Wassenaar en Voorschoten, waarbij Leiden&Partners de penvoerder is. Met Streek van Verrassingen worden zowel bezoekers als bewoners van de regio geïnspireerd om deze te bezoeken. Daarmee wordt bijgedragen aan het spreiden van bezoekers over de regio.

Daarnaast lopen er nog diverse lokale acties om tot betere afstemming te komen van ontwikkelingen en activiteiten op het gebied van Recreatie en Toerisme en wordt er samengewerkt aan evenementen en marketing. Die lopende zaken, bijvoorbeeld het opzetten van een Netwerk Vrijetijdseconomie, dienen onveranderd te worden voortgezet. Een heldere agenda voor de komende jaren zal leiden tot effectievere inzet van menskracht en middelen. De gemeente wil samen met de ondernemers komen tot goede afspraken over gebiedspromotie en de evenementenkalender. De VVV heeft op dit moment een plek in het gebouw van de Bibliotheek, ook met deze partijen wordt de toekomst verkend.

De groeiende sector komt niet alleen ten goede aan de direct betrokken bedrijven maar heeft een bredere impact op de lokale economie. Het streven is het economische nut van het toerisme ook voor andere sectoren, zoals de detailhandel en de horeca te vergroten.

Wat is nodig?

Om Recreatie en Toerisme te laten doorontwikkelen in de aankomende jaren, hoeft het 'toeristisch product' van Wassenaar niet aangepast te worden. De aanwezigheid van verschillende soorten toeristische verblijfsaccommodaties en musea en dag-attracties in combinatie met de ligging aan zee en in het duingebied, waar al een hoge recreatiedruk is, biedt een voldoende basis. Naast deze relatief grote publiekstrekkers is in Wassenaar een aantal kleinere toeristische bestemmingen aanwezig, zoals de Atlantikwall en een aantal landgoederen, waaronder Koninklijk Landgoed De Horsten. De aandacht zal vooral gericht zijn op promotie van de kleinere publiekstrekkers, wat zal zorgen voor een spreiding van de bezoekers over de gemeente. Het centrum wordt hierbij gezien als een belangrijke schakel die bezoekers weet te boeien en binden. Daarnaast kan er ruimte worden geboden aan nieuwe toeristische en recreatieve initiatieven, die aansluiten bij de karakteristieke eigenschappen en de schaal van Wassenaar en bijdragen aan de spreiding en het verlengen van de verblijfsduur van bezoekers. Denk hierbij aan een theetuin, recreatie bij een boerderij of pop-up locaties, zoals een mobiele koffiewagen, in het hoogseizoen.

Inzet:

1. Bevorderen van een verlengde verblijfsduur en het stimuleren van hogere bestedingen onder toeristen en recreanten, ter versterking van de lokale economie.
2. Opzetten van Netwerk Vrijetijdseconomie
3. Koersbepaling VVV

Van der Valk Hotel Den Haag - Wassenaar

Het Van der Valk Hotel Den Haag - Wassenaar is een 4-sterren hotel, gelegen aan de rand van Den Haag in Wassenaar. Het hotel beschikt over 225 kamers. Dankzij de ligging in een toeristisch, aantrekkelijk en groengebied, dicht bij de duinen, vormt het hotel een belangrijke trekpleister voor Wassenaar. Het trekt zowel recreanten, toeristen als zakelijke gasten aan, en speelt daarmee een cruciale rol in zowel de toeristische als de internationale sectoren van de gemeente. De gasten van het hotel kunnen de lokale horeca en detailhandel versterken door hun bezoek aan deze voorzieningen. Het hotel is, met c.a. 135 medewerkers, een belangrijke werkgever in Wassenaar.

Attractiepark Duinrell

Attractiepark Duinrell werd in 1935 opgericht op het historische landgoed Duinrell. Het park heeft een omvang van ongeveer 110 hectare en omvat ongeveer 40 attracties, het Tikibad en een vakantiepark. Duinrell is de belangrijkste toeristische bestemming voor de gemeente, met jaarlijks ongeveer 1,4 miljoen bezoekers (2024). Als populaire locatie voor zowel dag- als verblijfsrecreatie speelt het park een cruciale rol in de lokale economie door toeristen aan te trekken. Bovendien is het park een belangrijke werkgever, met ongeveer 100 vaste - en 350 seizoen medewerkers. Duinrell kan de lokale economie verder versterken door haar bezoekers te verbinden met de horeca en detailhandel in Wassenaar en de regio.

Museum Voorlinden

Museum Voorlinden is een particulier museum voor moderne en hedendaagse kunst, gelegen op het Landgoed Voorlinden in Wassenaar. Het museum opende op 10 september 2016 zijn deuren en heeft sindsdien een prominente rol gespeeld in het culturele landschap van Wassenaar en de bredere regio. Het museum beslaat een oppervlakte van 6000 m², waarvan 4000 m² is ingericht als tentoonstellingsruimte. Als een van de belangrijkste attracties in Wassenaar trekt het museum vele bezoekers aan, wat ook bijdraagt aan de stimulering van de lokale economie. Bovendien versterken zowel het museumgebouw als de omliggende tuinen de uitstraling van Wassenaar en dragen ze bij aan de reputatie van de gemeente als een plek met hoogwaardige architectuur.

3.3 Detailhandel en horeca

De detailhandel en horeca vormen een essentiële pijler van de Wassenaarse economie en dragen significant bij aan zowel de werkgelegenheid als de leefbaarheid in de gemeente. De detailhandel is geconcentreerd in het centrum en op het Stadhoudersplein. Het centrum, met het diverse aanbod van winkels, horecagelegenheden en de weekmarkt, fungeert als het kloppende hart van de gemeente. Het Stadhoudersplein is een klein, maar volwaardig winkelcentrum dat vooral wordt bezocht voor het doen van de dagelijkse boodschappen. De horeca draagt bij aan de werkgelegenheid en sociale cohesie en versterkt de vrijetijdseconomie waardoor het dorp een levendige en gastvrije bestemming is.

Horeca

Voor de horeca is in 2020 een horeca ontwikkelperspectief opgesteld. Het ontwikkelperspectief biedt aan de ene kant een actueel inzicht in het functioneren van de horeca in Wassenaar. Aan de andere kant bevat het aanknopingspunten voor het versterken van het horeca-aanbod en het functioneren hiervan.
Het is van belang om de ontwikkelkansen en kerndoelen uit het ontwikkelperspectief te actualiseren naar de huidige tijd en daar acties en uitvoering aan te verbinden. Dit kan de gemeente faciliteren.

Detailhandel

De detailhandel en lokale bedrijvigheid staat voor belangrijke uitdagingen. Door de opkomst van online shopping is de manier waarop mensen naar winkelen kijken veranderd. Dit heeft gevolgen voor specifieke groepen detailhandel. Gespecialiseerde winkels en winkels die gericht zijn op klantbeleving en dienstverlening kunnen goed gedijen in kleinere winkelcentra terwijl in grotere steden (naast gespecialiseerde winkels) de grote ketens het winkelaanbod domineren. Winkelgebieden in kleinere kernen transformeren hiermee tot belevenisstraten met een variëteit aan aanbod verschillend van lokale ambacht tot horeca en boetieks. Persoonlijk advies en contact met de klant staan centraal in de bedrijfsvoering.

In de recente Brancheringsvisie Wassenaar Centrum van Bureau Stedelijke Planning (2023) zijn al goede voorbeelden gegeven voor een transformatie naar een belevenisstraat.
Door uitvoering te geven aan het project Versterking Dorpskern heeft Wassenaar de transitie naar een belevenisstraat al ingezet. Het centrum ontwikkelt zich tot een onderscheidende bestemming binnen de regio, waar inwoners en bezoekers bewust voor kiezen, gekenmerkt door zowel een authentieke uitstraling en openbare ruimte die ontmoeting stimuleert als een uniek winkelaanbod en aantrekkelijke mix van winkelen, ontspanning en vermaak. Het herinrichtingsplan, dat onderdeel uitmaakt van het project, moedigt bezoekers aan langer in het centrum te verblijven. Dit heeft niet alleen een positief effect op de uitgaven van bezoekers, maar trekt ook nieuwe private investeringen en ondernemers aan. Hierdoor wordt er een impulsgegeven aan het vestigingsklimaat en kan leegstand worden voorkomen. De werkzaamheden zullen naar verwachting in oktober 2025 worden afgerond.

Leegstand

Op het Stadhoudersplein is er op dit moment geen leegstand. Dit komt mede door de aanwezigheid van twee grote supermarkten maar vooral door de continuïteit in het aanbod van winkels die elkaar versterken. De leegstand die er is in het centrum is mede veroorzaakt door recente faillissementen van landelijke ketens, waardoor grote panden leeg zijn komen te staan. Het is de ambitie om leegstand in het centrum te bestrijden, zodat de economie vitaal blijft en bijdraagt aan de leefbaarheid van Wassenaar. De verwachting is dat het centrum een impuls kan krijgen door deze grotere panden op te splitsen naar kleinere units.

Daarnaast kan voor het bestrijden van de leegstand ook worden geleerd van de ervaringen in andere gemeenten. Bijvoorbeeld de Winkel voor 1-euro actie van gemeente Oost Gelre. Daar hebben eigenaren van panden, makelaars en de gemeente elkaar gevonden om nieuwe bedrijvigheid te vinden voor de leegstaande winkelpanden. Tot slot kan het inzetten van een leegstandscoach of verplaatsingscoach leegstand terugdringen door huurders, die passen binnen de brancheringsvisie, te vinden voor leegstaande panden en inzicht te krijgen in vertrekkende bedrijven om deze vervolgens te kunnen begeleiden en zo in te kunnen spelen op de aanstaande leegstand.

De Winkel voor 1-euro actie – Lichtenvoorde – gemeente Oost Gelre

De 1- euro actie is een initiatief van het Ondernemersfonds Lichtenvoorde, met steun van de gemeente Oost Gelre, een makelaar en een centrummanager. Bij de actie worden een aantal panden ter huur aangeboden voor 1 euro, waarna de huur in het tweede jaar geleidelijk wordt verhoogd. Gemeente en pandeigenaren hebben afspraken gemaakt hoe de kosten voor het jaar gedeeld kunnen worden. Er hebben zich tientallen gegadigden gemeld voor de beschikbare panden, op 15 maart 2025 hebben 4 ondernemers de kans gekregen om voor slechts één euro een winkelpand te huren in het centrum van Lichtenvoorde.

Wat is nodig:

De opgaven voor detailhandel en horeca vragen om maatwerk en het beter benutten van de huidige ruimte en het bestrijden van de leegstand. Dit vraagt om een meerjarige aanpak en moet ook passen in het investeringsritme van de ondernemers en pandeigenaren. Ook liggen er kansen in het beter benutten van de ruimtes; het optoppen van panden en het verkleinen van winkelpanden zoals in de Samenhangende aanpak Versterking Dorpskern Wassenaar is omschreven.

Samen met het centrummanagement kan er nagedacht worden over wat er gedaan kan worden om de toeristen en recreanten te verleiden om, naast het bezoeken van de toeristische locaties en recreatiegebieden, ook het centrum van Wassenaar te bezoeken. Denk hierbij aan beter bewegwijzering, meer bekendheid of imago verbetering.

Samenwerking

Tot slot is samenwerking een belangrijke pijler voor het versterken van de detailhandel en horeca. Stichting Centrummanagement Wassenaar vertegenwoordigt de ondernemers in het centrum. De winkeliers op het Stadhoudersplein zijn nog niet verenigd, de gemeente wil hen faciliteren om hier stappen in te zetten. Zodoende kan er samengewerkt worden aan een gezellig plein dat meer is dan een boodschappencentrum. Het project 'Versterking Dorpskern' en beleidsstukken zoals het Horeca Ontwikkelperspectief en de Brancheringsvisie ondersteunen en dragen bij aan het doelgricht opzetten en uitvoeren van acties.

Inzet:

1. Samenwerking tussen ondernemers in de toeristische/recreatieve sector en het centrum van Wassenaar versterken
2. Monitoring leegstand en winkelvoorraad
3. Leegstandcoach inzetten
4. Onderzoeken mogelijkheden om leegstand te bestrijden zoals bijvoorbeeld de 1 euro actie
5. Opvolging geven aan de Brancheringsvisie 2022
6. Uitwerken Horeca Ontwikkelperspectief (aanzet 2020 uitwerken)
7. Samenwerking ondernemers Stadhoudersplein versterken
8. Samenwerking BIZ Winkelcentrum Wassenaar voortzetten door deze elke 5 jaar te verlengen.
9. Uitvoeren van acties uit onderzoek weekmarkt 2025

3.4 Economie en Internationals Wassenaar

Wassenaar speelt, dankzij de aanwezigheid van diverse internationaal georiënteerde bedrijven en organisaties, een belangrijke rol in de internationale economie. Een goed voorbeeld hiervan is het Instituut Clingendael (zie kader). De aanwezigheid van Clingendael draagt bij aan het aanzien en internationale vestigingsklimaat van de gemeente. Ook de Amerikaanse ambassade draagt op deze manier bij aan het Wassenaarse aanzien en vestigingsklimaat. Aanvullend huisvest de gemeente verschillende instellingen en consultancy- en adviesbureaus die internationaal opereren en klanten en bezoekers vanuit de hele wereld aantrekken. Ook wonen er veel ambassadeurs in Wassenaar en biedt Wassenaar voorzieningen voor overnachtingen via hotels en andere verblijfsaccommodaties aan zakelijke bezoekers.

Wassenaar is een aantrekkelijke vestigingsplaats voor internationals. De nabijheid van de grote stedelijke kernen van Den Haag en Leiden, gecombineerd met de rustige en groene omgeving van Wassenaar, zorgt voor een hoge kwaliteit van leven die aantrekkelijk is voor internationale gezinnen en professionals. De internationale gemeenschap in Wassenaar is van grote waarde voor zowel de lokale als de regionale economie.

Op lokaal niveau, zoals in de Nota Internationals Wassenaar ook staat beschreven, zorgt de aanwezigheid van internationale bezoekers, expats en diplomaten voor een extra stimulans van de lokale economie, doordat zij, in aanvulling op de bestedingen van de lokale inwoners, geld uitgeven in de detailhandel, horeca en aan andere lokale diensten.

Deze economische dynamiek versterkt de positie van Wassenaar als een welvarende en internationaal georiënteerde gemeente binnen de regio. Het behouden van dit aantrekkelijke groene vestigingsklimaat is dan ook belangrijk voor de economie in de MRDH-regio. Daarom is het van belang dat er ruimte beschikbaar blijft voor de kantoorhoudende organisaties en de huisvesting van internationals. De (leegstaande) statige woningen (villa's) buiten de woonwijken zouden zich goed kunnen lenen voor huisvesting van deze bedrijven en kunnen beter benut worden ten aanzien van het economisch vestigingsklimaat van de gemeente. Waarbij het uitgangspunt is dat het gaat om maatwerk.

Inzet:
1. Waar mogelijk meewerken aan de vestigingsvraag van bedrijven en instellingen
2. Ondernemers stimuleren deel te nemen aan het Welkomstmoment voor Internationals (zie nota Internationals Wassenaar)

Instituut Clingendael

Het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael is sinds 1982 gevestigd in het statige Clingendael Landhuis in de landgoederenzone van Wassenaar. Het instituut, waar meer dan 100 experts werkzaam zijn, is een onderzoeksinstituut, denktank en academie op het gebied van internationale betrekkingen. Clingendael speelt een vooraanstaande rol in het informeren en adviseren van beleidsmakers, bedrijven en maatschappelijke organisaties over internationale ontwikkelingen en geopolitieke trends. Bovendien is de Clingendael Academy een van de grootste opleidingscentra voor internationale diplomatie wereldwijd. De aanwezigheid van Clingendael verhoogt de internationale aantrekkingskracht van Wassenaar en de omliggende regio en speelt een belangrijke rol in het aantrekken van internationaal talent, kennis en netwerken. Daarnaast draagt het landgoed zelf, dat als rijksmonument een beschermde status heeft, bij aan de cultuurhistorische waarde van de regio en het karakteristieke landschap van Wassenaar.

3.5 Onderwijs / Arbeidsmarkt

Met een breed aanbod aan onderwijs, zorg en lokale bedrijvigheid, is Wassenaar een aantrekkelijke vestigingsplaats voor zowel Nederlandse als internationale instellingen en gezinnen. De onderwijssector in Wassenaar biedt een sterk en divers onderwijsaanbod dat zowel lokale als internationale leerlingen aanspreekt. Het Adelbert College, het Rijnlands Lyceum Wassenaar (RLW), de American School of The Hague (ASH) en Sekolah Indonesia zijn toonaangevende onderwijsinstellingen die bijdragen aan de aantrekkelijkheid van de regio voor o.a. expats en hun gezinnen. Dit onderwijsaanbod speelt niet alleen in op de vraag van internationale gezinnen, maar is ook voor de overige inwoners van Wassenaar van belang omdat ze niet alleen de internationale gemeenschap bedienen. De scholen dragen bij aan de hoge onderwijskwaliteit, de culturele diversiteit en de werkgelegenheid in Wassenaar.

De zorgsector is naast, het onderwijs en het mkb, met zeven verplegings- en verzorgingshuizen een grote werkgever in Wassenaar. Amarosa Sophieke en Florence zijn de grootste. Deze instellingen zorgen voor een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid zowel binnen de sector als binnen de hele gemeente Wassenaar. Deze werkgevers ervaren voor een deel dezelfde uitdagingen als veel bedrijven, zijnde bereikbaarheid, krapte op de arbeidsmarkt en uitbreidingsruimte. In de WoonZorg visie die opgesteld gaat worden, wordt aandacht besteed aan enkele van deze uitdagingen. Ook in de Arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal is Zorg een belangrijke sector waarop ingezet gaat worden, als het gaat om de aanpak van de arbeidsmarktkrapte.

Om een weerbare en vitale economie te stimuleren is talent nodig. De huidige krapte op de arbeidsmarkt zal de komende jaren vergroten en de concurrentie omtrent beschikbaar personeel daarmee ook. In de arbeidsmarktregio zijn vooral zorg en welzijn, techniek, bouw, ICT, logistiek en agrarisch de sectoren waar structurele tekorten bestaan. Het bieden van een aantrekkelijk woonklimaat voor jongeren wordt daarom steeds belangrijker. Wassenaar heeft weinig beschikbare woonruimte voor starters/ jongeren met als gevolg dat de Wassenaarse starters gaan wonen én werken in nabijgelegen gemeenten. Het bieden van betaalbare woonruimte voor jongeren is daarmee niet alleen belangrijk voor de bevolkingsontwikkeling, maar ook voor het draaiende houden van de lokale economie.

Naast het aanbieden van woonruimte voor jongeren is ook de connectie tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt van groot belang. Samenwerking tussen het onderwijs en het bedrijfsleven (zowel het mkb als maatschappelijke organisaties in de zorg en het onderwijs), waarbij bedrijven nauw betrokken zijn in het onderwijs, wordt belangrijker. Het aanbieden van voldoende stage- en leerkwerkplekken en 'leven lang leren'-trajecten is belangrijk voor het versterken van de arbeidsvaardigheden van medewerkers. Het Werkcentrum Zuid-Holland Centraal, waar Wassenaar partner van is, is een samenwerking van verschillende partijen binnen de arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal, waar ondernemers vrijblijvend ondersteuning, advies en inspiratie krijgen over opleiding en (om)scholing, loopbaanontwikkeling van medewerkers en andere thema's omtrent personeel. Aansluiten bij de meerjarenagenda en uitvoeringsagenda van arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal kan een start zijn om de verbinding onderwijs/ arbeidsmarkt te versterken. Een goede samenwerking met het mbo- en hbo-onderwijs in de regio is cruciaal.

Inzet:

1. Met ondernemersorganisaties en werkgevers (mkb en maatschappelijk) bespreken of en hoe de samenwerking met het regionaal beroepsonderwijs versterkt moet worden voor talentinstroom en personeelsopleiding
2. Benutten regionale programma's MRDH en Leidse Regio
3. Meewerken aan de totstandkoming van de meerjarenagenda en uitvoeringsagenda van Arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal.

De American School of The Hague

De American School of The Hague (ASH), opgericht in 1953 en gevestigd in Wassenaar, is een toonaangevende internationale school die onderwijs biedt aan 1.200 leerlingen van 3 tot 18 jaar. De ASH heeft ongeveer 250 medewerkers. Vanwege de groeiende vraag naar Internationaal onderwijs heeft de ASH heeft de ambitie om uit te breiden. Dit benadrukt niet alleen het belang van de school voor Wassenaar maar biedt ook kansen om het educatieve landschap, de werkgelegenheid en het internationale vestigingsklimaat verder te versterken.

Rijnlands Lyceum Wassenaar

International School Wassenaar (ISW) maakt deel uit van het Rijnlands Lyceum Wassenaar (RLW) , opgericht in 1936. Het is een internationale middelbare school en bereidt leerlingen voor op de universiteit en hoger beroepsonderwijs. RLW is een van de oprichters van tweetalig onderwijs in Nederland. RLW is uitgegroeid tot een stichting van zes scholen in Nederland en is verbonden met vijf scholen in het buitenland. In Wassenaar wordt met 140 medewerkers onderwijs gegeven aan ruim 1000 leerlingen. Het is één van de weinige scholen in Nederland met het predicaat Excellente School- afgegeven door het Ministerie van Onderwijs.

Zowel de ISW/RWL als de ASH trekken expats en internationale gezinnen aan die kiezen om in Wassenaar te wonen vanwege de nabijheid van onder andere deze scholen. Dit versterkt de positie van Wassenaar als aantrekkelijke woonplaats voor internationale professionals. Beide scholen zijn belangrijke werkgevers in Wassenaar.

3.6 Duurzaamheid

Duurzaamheid is een essentieel thema voor zowel ondernemers als de gemeente en vormt de basis voor een toekomstbestendig beleid. Klimaatverandering, de energietransitie (energiebesparing, schone energie opwekken en uitbreiden en aanpassen van de energie-infrastructuur) en de omslag van een lineaire naar een circulaire economie vragen om een actieve rol van ondernemers en gemeente.

Energiebesparen en opwekken

Veel ondernemers zijn al actief bezig met het verduurzamen van hun bedrijfsvoering en -pand. Dit doen zij bijvoorbeeld door hun bedrijfspanden te verbouwen zodat het energiegebruik verlaagd wordt, gebruik te maken van hernieuwbare energiebronnen zoals zonnepanelen en verduurzaming van het wagenpark. Hierbij worden wettelijke normen zoals de energiebesparingsplicht en de verplichting tot minimaal energielabel C voor kantoorgebouwen nageleefd. Tegelijkertijd zijn er ook grote uitdagingen bij de verduurzaming van de energiehuishouding en vastgoedinrichting. Zo bestaat er de situatie dat de energieaansluiting bij bedrijfsvestigingen niet vergroot kan worden door netcongestie. De netbeheerders werken hard om dit probleem op lange termijn op te lossen. Tot die tijd wordt er ingezet op lokale oplossingen waarmee ondernemers binnen de bestaande netcapaciteit hun energiebehoefte kunnen opvangen.

Bij de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein zorgen we voor passende oplossingen voor de uitdagingen op het gebied van de energiehuishouding en vastgoedinrichting. Het uitgangspunt is dat het nieuwe bedrijventerrein energieneutraal is. We streven naar een energieopwekkend bedrijventerrein, waarmee eventuele tekorten aan elektriciteit in de nabije omgeving kunnen worden verminderd of zelfs opgelost.

Klimaatadaptieve maatregelen

Als het gaat om klimaatadaptieve maatregelen (vergroenen en verblauwen) dan kan een ondernemer deze op perceel-niveau goed zelfstandig doorvoeren, maar is er op bedrijventerreinen niveau vaak een collectieve aanpak nodig. Het is van belang dat de noodzaak tot nemen van klimaatadaptieve maatregelen breed bekend is bij ondernemers. Door klimaatadaptieve maatregelen te nemen worden bedrijventerreinen niet alleen duurzamer, en dus weerbaarder tegen wateroverlast en hitte, maar ook aantrekkelijker als werkomgeving.

Circulariteit

Het beleid van de Rijksoverheid richt zich op de realisatie van een volledig circulaire economie voor 2050. De gemeente en ondernemers moeten hieraan bijdragen door zuiniger en slimmer met grondstoffen om te gaan, zodat de waarde hiervan behouden blijft. Dit kan door het grondstoffengebruik te verminderen, in te zetten op het gebruik van natuurlijke materialen, de levensduur van producten te verlengen of anders producten zo hoogwaardig mogelijk te verwerken. Door als gemeente zelf circulair te werken, bijvoorbeeld in het beheer van de openbare ruimte en het inkopen, dragen we niet alleen bij aan de circulaire transitie, maar creëren we ook draagvlak en leveren we, in onze rol als afnemer, een bijdrage aan de marktwerking. Het circulair inkopen willen wij ook stimuleren onder ondernemers en bijvoorbeeld evenementenorganisatoren.

Circulariteit is onlosmakelijk verbonden met het thema verduurzamen bedrijventerreinen. We streven ernaar bedrijventerreinen optimaal in te richten en ondernemers met circulaire ambities te helpen. Bij kleinschalige (gemengde) bedrijventerreinen zoals deze in Wassenaar past het om te starten met basismaatregelen. Hierbij kan gedacht worden aan het realiseren van gedeelde opslag om reststromen en retourproducten te verwerken of het oprichten van een Circulair Ambachtscentrum.

Verduurzamen door samenwerking

Ondernemers kunnen vaak nog goed hulp gebruiken bij het verduurzamen van hun onderneming. De gemeente kan ondernemers wijzen op programma's en subsidies die regionaal en provinciaal beschikbaar zijn (zoals op gebied van circulaire economie, klimaatadaptatie, duurzaam vervoer en duurzame energievoorzieningen). Daarnaast kan de gemeente de ondernemersverenigingen ondersteunen bij het ontwikkelen van gezamenlijke plannen rond energieopslag, vergroening van locaties en inzamelen van reststromen.

Er zijn verschillende loketten waar ondernemers terecht kunnen voor hulp, maar deze zijn niet altijd bekend of worden onderbenut. Een belangrijke hulpbron voor Wassenaarse ondernemers is de provincie Zuid-Holland, die via de ambassadeurs werklocaties advies biedt. Ook de Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) speelt een rol door bedrijven te adviseren over energiebesparing en andere verduurzamingsmaatregelen.

Een concreet voorbeeld van zo'n loket is het Circulair Loket Zuid-Holland, een initiatief van provincie Zuid-Holland dat ondernemers ondersteunt bij circulair ondernemen. Dit loket biedt advies en begeleiding bij het hergebruik van grondstoffen en afvalstromen, waardoor bedrijven juridische en administratieve obstakels beter kunnen overwinnen. Door actief samen te werken met partijen zoals de provincie, de ODH en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), kan Wassenaar ondernemers beter ondersteunen in de transitie naar een circulaire economie.

Daarnaast kan de gemeente verduurzaming op bedrijventerreinen stimuleren door samen te werken met ondernemersorganisaties zoals de BIZ Maaldrift. Een gestructureerd verduurzamingsprogramma kan collectieve investeringen in bijvoorbeeld zonnepanelen, groene daken en energiedeling tussen bedrijven bevorderen. Door verduurzaming op te nemen in de actieagenda en actief

samen te werken met ondernemers en inwoners, kan Wassenaar bijdragen aan een leefbare, energiezuinige en circulaire toekomst.

Inzet:
1. Ondernemers wijzen op bestaande loketten voor advies en subsidies (provincie en MRDH).
2. Collectieve verduurzamingsprojecten en kennisdeling op bedrijventerreinen stimuleren en faciliteren in samenwerking met de BIZ.
3. Plan van aanpak opstellen en uitvoeren verduurzamen bedrijventerrein Maaldrift, Van Hallstraat en Verlengde Hoge Klei.
4. Plan van aanpak opstellen en uitvoeren verduurzamen bedrijven niet op bedrijventerrein.

3.7 Ondernemersdienstverlening

Een aantrekkelijk vestigingsklimaat begint met een goed werkende basisdienstverlening vanuit de gemeente. Ondernemers in Wassenaar moeten kunnen rekenen op snelle digitale service én laagdrempelig contact met de gemeente. Tegelijk is het cruciaal dat zowel de gemeente als ondernemers goed geïnformeerd zijn over relevante ontwikkelingen bij de provincie Zuid-Holland en de MRDH – denk aan beleid, subsidies en instrumenten voor bedrijventerreinen, detailhandel en duurzaamheid. Die kennis stelt ondernemers in staat om kansen te benutten en de gemeente om effectief te ondersteunen.

Wassenaar kent een sterke organisatiegraad onder ondernemers. Zij zijn verenigd in Ondernemend Wassenaar, Stichting Centrum Management Wassenaar en BIZ Maaldrift, met Koninklijke Horeca Nederland en VNO-NCW Regio Den Haag als actieve partners. Dankzij regelmatig overleg op bestuurlijk niveau is er een directe lijn tussen ondernemers en de gemeente. Die samenwerking is van grote waarde en onmisbaar om samen de ambities uit deze visie waar te maken.

Ondernemers ervaren de (toenemende) regeldruk als een last. Het is van belang dat daar waar mogelijk de regeldruk wordt verminderd of efficiënter wordt ingeregeld.

Inzet:
1. Goede contacten met ondernemers en ondernemersverenigingen onderhouden
2. Ondernemers informeren over regelingen en subsidies die zowel landelijk, provinciaal als regionaal worden aangeboden
3. Kritisch kijken naar (extra) regelgeving voor ondernemers
4. Ondernemers informeren over de Omgevingswet

3.8 Toekomstige economie

Door het tekort aan ruimte, de krapte op de arbeidsmarkt, het veranderend klimaat en de onzekere internationale omstandigheden wordt nu volop gediscussieerd over de toekomstige invulling van de economie. Het gaat dan om vragen zoals, wat voor economie willen we zijn, hoe kan er nog meer ingezet worden op brede welvaart, hoe vinden we de ruimte voor een groeiende en veranderende economie en hoe kunnen we die veranderingen ook daadwerkelijk doorvoeren en uitvoeren. Hieronder worden deze vier kernvragen op basis van de verkenning van de opgaven in dit hoofdstuk kort beantwoord.

1. **De Economie van Wassenaar** Het economisch beleid voor Wassenaar richt zich op het duurzaam behouden, verstevigen en laten doorgroeien van de gevestigde sectoren, waaronder Recreatie en Toerisme, detailhandel en horeca en het Wassenaars vakmanschap. Mits er passende ruimte is en blijft voor het mkb en de leegstand in het centrum wordt bestreden, is deze basis stevig en breed genoeg om ook in 2035 over voldoende banen en verdienvermogen te kunnen beschikken en het dorp leefbaar te houden.

2. **Economische, sociale en ecologische waarden in balans.** Er is een groeiend bewustzijn dat economische groei geen doel op zich is en juist ook goed samen kan gaan met ecologische waarden door bij te dragen aan het behoud van natuurlijk kapitaal. Economische groei draait niet alleen om het genereren van welvaart, maar ook van welzijn. Door te streven naar een toekomstbestendige lokale economie, met een breed aanbod in zowel lokale bedrijvigheid als cultuur, onderwijs, welzijn en zorg, wordt werkgelegenheid verzekerd en blijft het voorzieningenniveau op peil. De beschikbaarheid van werk is niet langer als enige van belang; het is cruciaal dat banen duurzaam worden ingevuld en de krapte op de arbeidsmarkt wordt aangepakt. Hiervoor moet samenwerking tussen het onderwijs en het bedrijfsleven worden gestimuleerd, maar er is ook aandacht nodig voor woningbouw voor bijvoorbeeld internationale medewerkers, maar met name voor jongeren.

3. **Fysieke ruimte voor bedrijven realiseren.** Dit is nu en in de toekomst een groot probleem, niet alleen in Wassenaar, ook in de buurgemeenten. Dat betekent dat er alles aan gedaan moet worden om enkele hectares nieuw bedrijventerrein te realiseren, maar vooral ook om de bestaande ruimte in leegstaande winkelpanden beter te benutten en voor de Van Hallstraat een toekomstplan op te stellen, waarbij meer aandacht is voor het mengen van wonen en werken. Gezien de schaarste aan ruimte voor economie, wordt vanuit de economische agenda als uitgangspunt gehanteerd dat als ergens in Wassenaar ruimte voor economische activiteiten wordt onttrokken (voor bijv. woningbouw) dat de gemeente zich zal inspannen om elders ruimte beschikbaar te krijgen.

4. **Uitvoeringskracht door samenwerking organiseren.** Als gemeente kiest Wassenaar voor een efficiënte inzet van middelen en samenwerking om de economische opgaven doelgericht te realiseren. Een belangrijk deel van de opgaven, die in dit hoofdstuk zijn benoemd, kunnen samen met regionale en lokale partners worden ingevuld. Daarnaast kan een aantal van de opgaven alleen samen met de lokale eigenaren worden opgelost omdat de gemeente in de meeste gevallen geen eigenaar is. Daarnaast is het zo dat een groot deel van de opgaven integraal met andere beleidsafdelingen opgepakt moeten worden of soms zelfs volledig bij een andere beleidsafdeling liggen, zoals de vraagstukken rondom verkeer, die in de nog op te stellen mobiliteitsvisie zullen worden opgepakt en vraagstukken rondom de maatschappelijke instellingen, zoals zorg, die worden opgenomen in de WoonZorg visie. Deze Economische Visie heeft als doel om een agenda te hebben voor de overleggen met ondernemers, met regionale samenwerkingsverbanden, maar ook om economie een positie te geven in de integrale afwegingen die het gemeentebestuur moet maken op diverse locaties.

4. Uitvoeringsstrategie

In dit hoofdstuk staat de uitvoeringsstrategie omschreven, waarmee de inzet in hoofdstuk 3 concreet wordt gemaakt. Paragraaf 4.1 omschrijft de randvoorwaarden voor samenwerking, paragraaf 4.2 licht het uitvoeringsprogramma (bijlage 6) toe.

4.1 Gezamenlijk aan de slag

Regionaal

De gemeente Wassenaar maakt op economisch gebied deel uit van het samenwerkingsverband Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH). Dat is ook het samenwerkingsverband waarin gekeken kan worden naar mogelijkheden voor het versterken van de positie van Wassenaar in het internationaal vestigingsklimaat, het verbeteren van OV-verbindingen, het beter benutten van de ruimte op bedrijventerreinen, het versterken van de connectie onderwijs/arbeidsmarkt, het versterken van innovatie en versterken van toeristische verbindingen. De gemeente kan op deze thema's in regioverband samenwerken of ondersteuning vanuit de MRDH krijgen bij het oppakken van projecten die bijdragen aan de strategische doelen van de MRDH. Ook kan gebruik gemaakt worden van regelingen, samenwerkingen en subsidies in de regio om de opgaven aan te pakken.

Op het gebied van Arbeid&Onderwijs is er op regionaal niveau het Werkcentrum Zuid-Holland Centraal. Dit is het centrum waar iedereen uit de arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal vrijblijvend ondersteuning, advies en inspiratie kan krijgen over werk, (om)scholing, loopbaan en personeel. Dit geldt voor zowel voor de ondernemer als voor de medewerkers van het bedrijf.

In de regio Leiden bestaat sinds 2012 het Platform Economie 071, waar een zestal gemeenten (niet zijnde Wassenaar) bij zijn aangesloten, alsook ondernemersverenigingen en de onderwijs- en kennisinstellingen. Dit samenwerkingsverband richt zich naast de versterking van het vestigingsklimaat en winkelgebieden ook sterk op het verbinden van de arbeidsmarkt met het onderwijs. Het is goed om ook bij deze regio de aanknopingspunten voor de ondernemers in Wassenaar te verkennen.

Lokaal

De lokale samenwerking is voorwaardelijk en cruciaal voor de uitvoering van de Economische Visie. Bij het tot stand komen van deze visie hebben ondernemers en ondernemersverenigingen laten zien dat ze naast het eigen belang ook veel oog hebben voor de ontwikkeling van de economie in Wassenaar. Daarnaast is er ook lokaal het besef dat veel thema's samenhangen en dat de ruimtelijke structuur van Wassenaar ook beperkingen zal opleggen. De integraliteit van het thema vraagt om lokaal maatwerk, om het bespreken van vraagstukken als toerisme, detailhandelsstructuur, energietransitie, klimaatadaptatie, stedenbouwkundige en ruimtelijke ontwikkelingen van diverse deelgebieden in de gemeente. Samenwerking is een belangrijke vorm van participatie.

Wassenaar heeft met de koepelorganisatie Ondernemend Wassenaar (OW), diverse ondernemersverenigingen, twee BIZ'en (winkelhaak en Maaldrift) een goed werkende overlegstructuur waarin gemeente en ondernemers regelmatig met elkaar rond de tafel zitten om actuele onderwerpen te bespreken. OW heeft ook al veel contact met de ondernemers(verenigingen) in de regio die ingezet kunnen worden: via een vast netwerk, het Leidse Regio overleg (van Noordwijkerhout tot Alphen), via VNO-NCW en allerlei individuele contacten via netwerken in de regio. Voor de brancheorganisaties zoals Koninklijke Horeca Nederland geldt hetzelfde. Het is daarbij van groot belang dat ondernemers via deze netwerken meedenken over het algemeen belang, om de kwaliteiten van Wassenaar in stand te houden en waar mogelijk te verbeteren. Daarom is deze Economische Visie ook tot stand gekomen in samenwerking met Ondernemend Wassenaar en andere organisaties.

4.2 Uitvoeringsprogramma

Het uitvoeringsprogramma (bijlage 6) groeit mee met de tijd en blijft open voor aanpassingen en aanvullingen. De meeste projecten zijn gericht op een uitvoering binnen drie jaar. Gedurende de jaren zullen er nieuwe projecten bij komen, projecten afgerond worden of uit dit prgramma gehaald worden omdat ze niet meer relevant zijn, het uitvoeringsprogramma is daarmee dynamisch en actueel.

Voor het uitvoeringsprogramma zijn de volgende actielijnen geformuleerd om de opgaven in de voorgaande hoofdstukken op te pakken:

1. Bedrijventerreinen en mkb
2. Toerisme en recreatie
3. Detailhandel en horeca
4. Economie en Internationals
5. Onderwijs en arbeidsmarkt
6. Ondernemersdienstverlening
7. Duurzaamheid - ondergebracht bij thema 1. Bedrijventerrein en mkb

Het is van belang om de noodzakelijke veranderingen in de diverse sectoren goed te volgen en met de direct betrokken partners in gesprek te gaan over gezamenlijke opgaven en die op te pakken aan de hand van een uitvoeringsprogramma. In het uitvoeringsprogramma is de onderstaande structuur gehanteerd:

- Wat zijn de ambities volgens de actielijn
- Wie is verantwoordelijk;
- Met welke partners wordt de actie uitgevoerd;
- Wat is de prioriteit;
- Welk tijdspad is beoogd voor de acties;
- Zijn er mogelijk subsidies;
- Wat zijn de te treffen maatregelen.

Dit uitvoeringsprogramma biedt ruimte voor gezamenlijke uitwerking met partners in Wassenaar en de regio om gezamenlijk richting wordt gegeven aan een duurzame en toekomstbestendige economie van Wassenaar.

BIJLAGE 1

Participatieverslag

Aparte bijlage

BIJLAGE 2

Feiten & cijfers - uitgelichte thema's

Bijlage 2
Feiten & cijfers - uitgelichte thema's

Deze bijlage bevat achtergrondinformatie die hoort bij paragraaf 2.2.

Uitgelicht: Detailhandel/ Horeca

In 2024 waren er in Wassenaar 440 ondernemingen in de groot- en detailhandel en 135 horecaondernemingen. Volgens cijfers van het CBS is het aantal horecazaken tussen 2022 en 2024 toegenomen met 15, wat de aanhoudende groei van deze sector benadrukt. Dit is een trend die al sinds 1998 zichtbaar is. Daarentegen is de sector groot- en detailhandel, zoals weergegeven in figuur 2.9, tussen 2015 en 2023 licht gekrompen.

Een groot deel van de panden met een winkelfunctie (figuur 2.11*) is geconcentreerd in het centrum van Wassenaar, rondom het gebied dat bekendstaat als "de winkelhaak". Dit gebied omvat de Langstraat, de Van Hogendorpstraat en de Luifelbaan. De Luifelbaan richt zich voornamelijk op winkels voor de dagelijkse behoeften en is ontwikkeld als een foodcourt locatie, met onder andere supermarkten, een speciaalzaak voor expats en diverse restaurants.

Ook bij het Stadhoudersplein zijn verschillende levensmiddelenwinkels te vinden.

De Langstraat en de verbindende Van Hogendorpstraat, biedt een divers aanbod van kleinschalige winkels zoals modezaken, boekhandels, bloemenwinkels en drogisterijen. Naast deze centrale winkelstraten is er ook op andere locaties in Wassenaar kleinschalige detailhandel te vinden. Grootschalige retail, zoals keukenspeciaalzaken, bouwmarkten, dierenwinkels en winkels voor autoonderdelen, zijn vooral gevestigd aan de Van Hallstraat en rondom het kruispunt N44-N448.

De horeca in Wassenaar is zeer veelzijdig en biedt een hoogwaardig aanbod van voornamelijk dag-horeca (cafés en lunchrooms). De uitstraling van het centrum is voornamelijk gebaat bij de hoge kwaliteit van de aangeboden horecagelegenheden. De combinatie met de toeristische sector (Voorlinden, Duinrell, stranden) en de detailhandel en horeca zijn van groot belang voor de lokale economie. Er zijn ontwikkelmogelijkheden voor de horecasector gezien de verwachte groei van de toeristische sector. De ontwikkelmogelijkheden moeten vooral worden gezocht in het vergroten van de bekendheid van de horeca (en het winkelgebied) in Wassenaar.

Figuur – Overzicht locaties met winkelfunctie. *Bron: BAG 2022*

* De geregistreerde panden kunnen meerdere functies hebben maar er kan maar 1 functie weergegeven worden (het hoofdgebruiksdoel zoals geregistreerd in het BAG). Alle objecten op de kaart hebben een winkelfunctie. Op plaatsen waar dit niet als gele stip is aangegeven is winkelfunctie niet het hoofdgebruiksdoel maar een nevenfunctie.

Bij de detailhandel is de problematiek anders van aard. Ondanks het brede aanbod in Wassenaar heeft de detailhandel het sinds 2018 steeds moeilijker door de opkomst van online winkels, met name in de mode- en luxesector. De levensmiddelenbranche ondervindt hier minder hinder van. Ook in Wassenaar, vooral in het centrum, is leegstand een groeiend probleem. In 2025 bedraagt de leegstand ongeveer 5,3%, wat neerkomt op 2.755 m² (figuur 2.12) aan leegstaande winkelruimte. Dit is lager dan het Nederlandse percentage leegstaand vloeroppervlak van 5,8% en het Zuid Hollandse percentage van 5,7%.

Daarnaast wordt er via online platforms nog eens 6.279 m² aan bedrijfsruimtes aangeboden waarvan het merendeel de functie "centrumdoeleinden" heeft volgens de bestemmingsplannen. Opvallend genoeg kampt de detailhandel, ondanks deze leegstand, ook met een tekort aan geschikte (passende) ruimtes. In de ruimtelijke verkenning (zie bijlage 3) worden mogelijke locaties en strategieën besproken om dit probleem aan te pakken. Uit deze analyse blijkt dat, hoewel de ruimte in Wassenaar zeer beperkt is, er toch mogelijkheden kunnen ontstaan door het beter benutten van bestaande panden in het centrum. Daarnaast voorziet ook de samenhangende aanpak dorpskern in oplossingen voor de aanpak van leegstand.

Buurt	WVO (Winkel Vloeropppervlak) Leegstand [m²]	Verkooppunten - Leegstand [aantal]
Dorp Wassenaar	1.770	12
Oostdorp	480	1
Den Deijl	400	1
Groot Deijleroord en Ter Weer	55	1
Zijlwatering en haven	50	1

Figuur – Leegstand. *Bron: Locatus, 2025*

Uitgelicht: Recreatie en Toerisme

Het unieke duin- horsten- en weidelandschap van Wassenaar trekt jaarlijks veel toeristen en recreanten, wat bijdraagt aan de lokale economie. Bekende toeristische trekpleisters zijn Duinrell, de stranden en het museum Voorlinden. Tussen 2016 en 2018 steeg het percentage van de totale bestedingen door toeristen met 5,3%. Dit betekent een stijging van ruim 6 miljoen. Ook nam de werkgelegenheid in de toeristische en recreatieve sector toe met ongeveer 5% (66 fte). De groei zette zich voort, en tussen 2015 en 2023 steeg het aantal banen in deze sector van 330 naar 490. De cultuur-, sport- en recreatiesector is verspreid over verschillende locaties in Wassenaar (zie figuur 2.12).

De grootste concentratie banen bevindt zich bij Duinrell en de Wassenaarse Slag, gevolgd door het dorpscentrum. Door de groeiende populariteit van recreatie in de natuur en de aantrekkingskracht van Wassenaar als toeristische bestemming, blijft deze sector zich ontwikkelen en een belangrijke economische factor in de gemeente vormen.

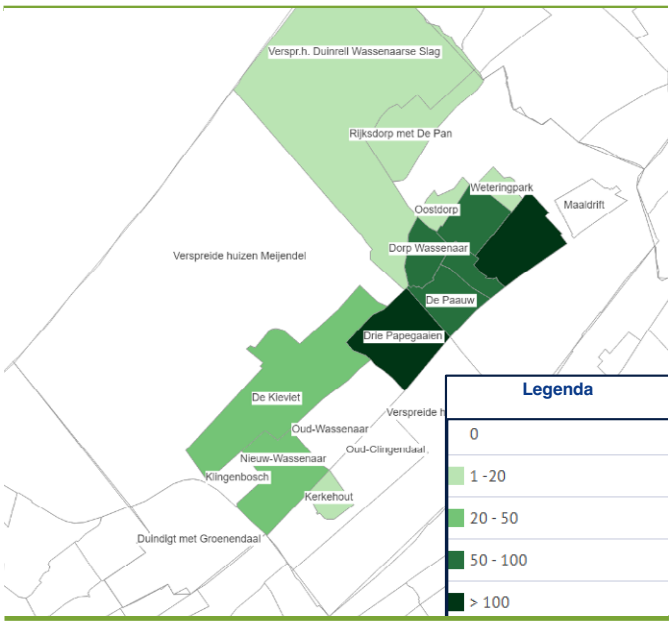

Figuur B.2.1 – Verspreiding banen cultuur, sport en recreatiesector. *Bron: LISA, 2023*

Uitgelicht: Onderwijs

De onderwijssector in Wassenaar heeft de afgelopen tien jaar een groei in werkgelegenheid doorgemaakt. Tussen 2015 en 2023 steeg het aantal banen in deze sector van 760 naar 920. De gemeente telt acht basisscholen en twee middelbare scholen, waarvan het Rijnlands Lyceum Wassenaar internationaal onderwijs aanbiedt. Daarnaast biedt De American School of The Hague internationaal onderwijs aan voor leerlingen van drie tot achttien jaar.
Hoewel Wassenaar een breed onderwijsaanbod heeft, ontbreekt een MBO/HBO/WO-instelling binnen de gemeentegrenzen. Studenten die een vervolgopleiding willen volgen, moeten uitwijken naar Voorschoten, Den Haag en Leiden waar de dichtstbijzijnde mbo- en hbo-scholen (en universiteiten) gevestigd zijn. De onderwijssector kent een grote concentratie van banen in de gebieden Groot Deijleroord en Ter Weer, waar gezamenlijk 470 banen zijn te vinden.

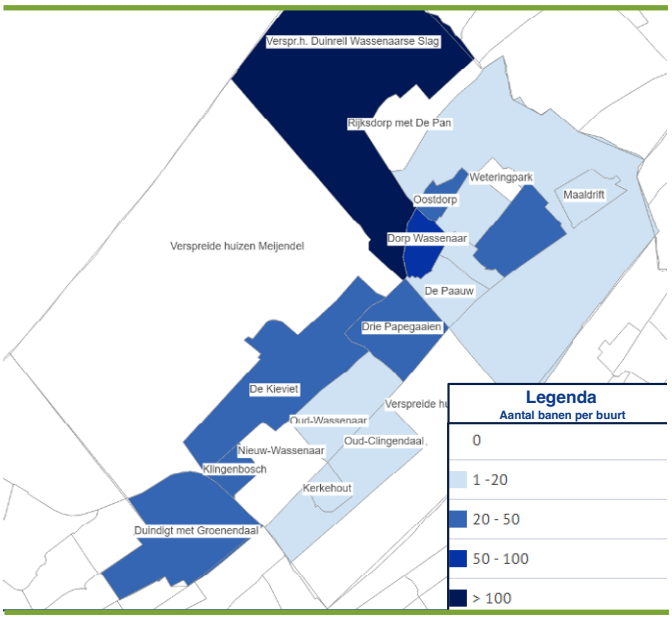

Figuur B.2.2 – Verspreiding banen cultuur, sport en recreatiesector. *Bron: LISA, 2023*

Uitgelicht: Zorgsector

Wassenaar heeft een aanzienlijke zorgsector die aansluit bij de rustige en groene leefomgeving. De hoogwaardige omgeving vormt een natuurlijke basis voor zorghuisvesting voor ouderen. De ervaren gezondheid van de bevolkingsgroep 65 jaar en ouder in Wassenaar is dan ook aanzienlijk hoger dan die van de gemiddelde 65-plusser in Nederland met een verschil van ongeveer 10 procent. Dit kan een relatie hebben met het hoge lokale voorzieningsniveau en de groene omgeving die Wassenaar biedt. Deze bevolkingsgroep (65-plussers) heeft een vermogen dat ongeveer 3 keer hoger is dan dat van de gemiddelde 65-plusser in Nederland en is daarmee een belangrijke motor voor de lokale "zilveren" economie De Zilveren Economie is een groeiend segment van de economie, gericht op de behoeften en bestedingen van de oudere bevolking (50+). Door de vergrijzing verschuiven de consumptiepatronen, wat nieuwe economische kansen creëert. Dit omvat onder andere gezondheidszorg, woningaanpassingen, huishoudelijke hulp, groenonderhoud, technologie en vrijetijdsbesteding. Ook blijven ouderen langer actief, zowel als vrijwilliger als ook op de arbeidsmarkt.

Er zijn 7 verplegings- en verzorgingstehuizen in de gemeente Wassenaar waarvan Amarosa Sophieke en Florence de grootste zijn. Deze instellingen zorgen voor een aanzienlijk deel van de werkgelegenheid zowel binnen de sector als binnen de hele gemeente Wassenaar. De werkgelegenheid is grotendeels verspreid met een hoog aantal banen in De Paauw, Groot Deijleroord en Ter Weer, Dorp Wassenaar en Oud-Wassenaar. De verspreiding van de banen in de zorg is te verklaren door de verspreiding van de zorgvilla's, woonzorghuizen en verplegingstehuizen in Wassenaar.

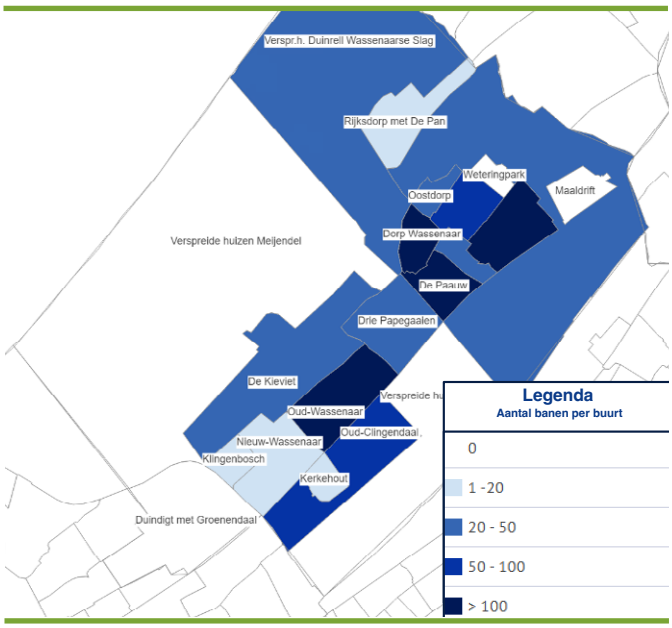

Figuur B.2.3 – Verspreiding banen zorgsector.
Bron: LISA, 2023

BIJLAGE 3

Ruimtelijk Verkenning bedrijventerreinen

Aparte bijlage

BIJLAGE 4

Ondernemerspeiling

Bijlage 4 Ondernemerspeiling

Ondernemers zijn betrokken bij het opstellen van de visie om hun expertise en inzichten te delen, de behoeften en uitdagingen van de lokale economie te vertegenwoordigen, en te zorgen voor een strategie die aansluit bij de realiteit van het bedrijfsleven. Voor de gemeente is het belangrijk dat de Economische Visie draagvlak heeft onder ondernemers. Daarom is er tijdens het ontwikkeltraject informatie verzameld via een ondernemersavond en heeft er meerdere keren overleg plaatsgevonden met een projectgroep van ondernemers en met Ondernemend Wassenaar. Ook zijn er gesprekken gevoerd met individuele ondernemers.

Tijdens de ondernemersavond werden belangrijke onderwerpen besproken, zoals ruimte voor economie, de belangrijke economische sectoren, bereikbaarheid en duurzaamheid. Deze input van de lokale ondernemers heeft bijgedragen aan het vormgeven van een visie die zowel aansluit bij de behoeften van de ondernemers als de bredere economische en maatschappelijke ontwikkelingen in de gemeente. De input van de ondernemers is opgehaald aan de hand van stellingen.

Ruimte

Er moet onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds ruimte die in het centrum en omgeving beschikbaar is voor detailhandel en andere diensten en anderzijds bedrijven in de handel en reparatie die op een locatie (bedrijventerrein) met meer milieuruimte en goede bereikbaarheid van vrachtvervoer zijn aangewezen. De beschikbare ruimte voor ondernemers is geïnventariseerd in een apart document, de ruimtelijke verkenning, die als bijlage 3 bij dit document is toegevoegd.
Wat opvalt is dat er in het centrum en omgeving momenteel leegstand is van ongeveer 6.300 m2 in met name winkelpanden en enkele andere (grote) panden elders. Maar tegelijkertijd kan ook worden geconstateerd dat er geen ruimte is op de bedrijventerreinen.

Er zijn zorgen over de aantrekkelijkheid van het winkelcentrum (winkelhaak) als deze te veel verandert naar een woonfunctie. Gezien de leegstand in het centrum zal de oplossing in verkleining van panden en goed combineren van wonen en werken gevonden moeten worden. Er ligt een recent brancheringonderzoek (Bureau Stedelijke Planning 2023) en er zijn centrummanagers benoemd. Nu moet de volgende stap worden gezet door leegstaande panden beschikbaar te krijgen voor ondernemers. Bovendien is aandacht gevraagd voor de omgeving van de Van Hallstraat waar enkele grotere bedrijven de verkeersdoorstroming hinderen door parkeren voor laden en lossen van vrachtverkeer. Het veranderen van die situatie vraagt in eerste instantie bereidheid van de ondernemers daar om eventueel op termijn te willen verplaatsen en ook dat er elders in Wassenaar alternatieve locaties worden aangeboden.

Het beschikbaar krijgen van extra (nieuwe) ruimte op bedrijventerreinen is een belangrijk thema voor ondernemers. Hiervoor is samen met Ondernemend Wassenaar een Ruimtelijke Verkenning opgesteld. Er zijn diverse locaties verkend, maar de enige mogelijkheid lijkt de uitbreiding van het Bedrijventerrein Maaldrift te zijn (ABF-sportlocatie, Maaldrift/Trambaan). Daar kunnen mogelijk enkele hectares nieuw bedrijventerrein worden gecreëerd, maar ook op die locaties liggen meerdere claims en zullen ook de planologische procedures moeten worden doorlopen.

Economie

De ondernemers zijn van mening dat meer uit de potenties van recreanten (stranden) en toeristen (Duinrell en Voorlinden) kan worden gehaald door evenementen goed met elkaar af te stemmen en om de wandel- en fietsroutes in Wassenaar en omgeving, vanuit economisch oogpunt nog eens tegen het licht te houden en die ook nog duidelijker via het centrum van Wassenaar te laten lopen.
Daarnaast geven de internationale instellingen, bedrijven en inwoners een onderscheidende positie van Wassenaar in de Haagse en Leidse regio.

Banen en werknemers

De beroepsbevolking in Wassenaar groeit niet in de komende jaren, terwijl het aantal banen zal groeien. Met name met betrekking tot het werven jongeren zijn er zorgen over de toekomst. Er zijn geen woningen voor de jeugd beschikbaar. Zij zoeken daarom elders naar woonplekken en gaan daar ook werken.

Bereikbaarheid

De bereikbaarheid van en naar Wassenaar staat onder druk. Er is een verbetering van het OV nodig (busvervoer en verbindingen vanaf station Voorschoten). De dagelijkse congestie op de N44 leidt tot steeds langer wordende spitsperiodes, al is deze wel afgenomen door de Rijnlandroute (Corbulotunnel). Daarnaast is de interne ontsluiting (doorstroming) van Wassenaar een groot knelpunt gezien de vertraging in de spitsuren op de Katwijkseweg/Valkenhorst en de onveilige situaties op de rotonde het Rozenplein en de lange Kerkdam. Bovendien heeft het éénrichtingsverkeer (op de Johan de Wittlaan) niet de verwachte verbetering in de doorstroming gerealiseerd.

De aansluiting op de N44 kan mogelijk worden verbeterd als bij de ontwikkeling van de plannen voor uitbreiding van het bedrijventerrein Maaldrift (op de sportvelden ABF) ook rekening wordt gehouden met de bereikbaarheid. Een aandachtspunt is ook de ontwikkeling van de wijk Valkenhorst (in gemeente Katwijk) die ook impact zal hebben op de verkeersstromen A44/N44 en dus ook de bereikbaarheid van Wassenaar raakt.

Samenwerking

De lokale samenwerking van ondernemers in Wassenaar is goed georganiseerd. Er is een koepelorganisatie (Ondernemend Wassenaar) waaronder meerdere ondernemersverenigingen vallen. Bovendien zijn voor twee belangrijke economische locaties Bedrijven Investerings Zones beschikbaar (Maaldrift en Winkelhaak) zodat ondernemers ook collectief kunnen investeren in verbetering van het vestigingsklimaat van de directe omgeving. Ondernemers in Wassenaar zijn bereid om mee te denken over de toekomst van de economie in Wassenaar en komen regelmatig met voorstellen richting gemeente.

Wassenaar (zowel gemeente als ondernemers) zou meer kunnen samenwerken met Katwijk/ Leiden op het gebied van Economie. Dit leidt nog niet meteen tot meer ruimte voor bedrijven uit Wassenaar, omdat ook de ruimtedruk in de Leidse regio groot is en het bedrijventerrein op Vliegkamp Valkenburg vooral benut gaat worden door Tech-bedrijven rond dronetechnologie. Bovendien heeft de woonwijk Valkenhorst (Katwijk) ook impact op de bereikbaarheid van Wassenaar.

Wassenaar heeft in de MRDH sterke troeven als het gaat om de bijdrage die internationale instellingen en woonmilieus bieden aan het The Hague Security Delta. Dat cluster zal gezien de huidige ontwikkelingen mogelijk tot extra vraagstukken over internationale veiligheid zal gaan leiden.

Er kan lokaal tussen ondernemers en de gemeente meer worden samengewerkt op het gebied van duurzaamheid (energietransitie) en gebiedsontwikkelingen in en rondom het centrum en op bedrijventerrein Maaldrift.

BIJLAGE 5

Onderzoek Weekmarkt

Aparte bijlage

BIJLAGE 6

Uitvoeringsprogramma

Bijlage 6

Bedrijventerreinen en mkb					
Ambitie 1. "Het behouden en versterken van bedrijventerreinen Maaldrift, Van Hallstraat en Verlengde Hoge Klei, met een focus op duurzaamheid en economische vitaliteit". **Ambitie 2**."Het realiseren van de uitbreiding van bedrijventerrein Maaldrift, met een focus op duurzame ontwikkeling en het versterken van de economische groei van de ondernemers in Wassenaar."					
Acties Ambitie 1	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. Beter Benutten analyse Maaldrift mogelijkheden verder verkennen en bespreken met pandeigenaren	Economie	Pandeigenaren, ondernemers	Gemiddeld	2025 - 2027	MRDH - bijdrageregeling
2. Toekomstplan Van Hallstraat maken, waarbij het uitgangspunt is dat de Van Hallstraat behouden wordt voor bedrijvigheid passend binnen een woonomgeving	Economie	Pandeigenaren, ondernemers	Hoog	2025 - 2027	Ja, Planvormingsubsidie: Projectwaarde: 25000, waarvan 15.000 subsidie.
3. Plan van aanpak opstellen en uitvoeren verduurzamen bedrijventerrein Maaldrift, Van Hallstraat en Verlengde Hoge Klei	Economie + Duurzaamheid	BIZ Maaldrift Eigenaren en ondernemers	Hoog	2025 - 2028	Per gebied PZH Planvormingssubsidie tot 10K 75% gesubsidieerd, daarna 50% Projectwaarde per gebied c.a. € 15.000 waarvan € 10.000 gesubsidieerd.
4. Plan van aanpak opstellen en uitvoeren verduurzamen bedrijven niet op bedrijventerrein	Economie + Duurzaamheid	Eigenaren en ondernemers	Hoog	2025 - 2028	
5. Samenwerking BIZ incl. verlenging elke 5 jaar	Economie	BIZ Maaldrift	Gemiddeld	2025 en daarna om de 5 jaar	Planvormingssubsidie PZH. Projectwaarde per BIZ-verlenging € 10.000 waarvan € 7500 gesubsidieerd
Acties Ambitie 2	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. de procedure tot wijziging van het vigerende omgevingsplan starten voor de uitbreiding van Maaldrift voor de locatie: ABF-terrein	Projectleider Gebiedsontwikkeling met projectteam met o.a. RO, EZ, Verkeer e.a.		Hoog	2026 - 2030	

Recreatie en Toerisme					
Ambitie 1. "Behouden van Wassenaar als een aantrekkelijke toeristische en recreatieve bestemming, als stimulans voor de Brede Welvaart. Waarbij de unieke natuurlijke en culturele kenmerken van de regio worden benadrukt en de lokale economie wordt versterkt."					
Acties Ambitie 1	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**

1. Bevorderen van een verlengde verblijfsduur en het stimuleren van hogere bestedingen onder toeristen en recreanten, ter versterking van de lokale economie.	Economie	Onder-nemers	Laag	2025 - 2028	
2. Opzetten van Netwerk Vrijetijdseconomie: - in 2025 uitvoeren van twee pilotprojecten - Vanaf 2026 doorlopend	Economie	Leiden & Partners, Betrokken onderne-mers	Hoog	2025 - 2035	
3. Koersbepaling VVV	Economie	VVV, Biblio-theek, KHN, Centrum manage-ment Wassenaar/ BIZ-centrum	Hoog	2025	

Detailhandel & Horeca

Ambitie 1. "Het stimuleren van lokale bedrijven, vooral in het winkelgebied, om optimaal te profiteren van de vele recreanten en toeristen die Wassenaar bezoeken."
Ambitie 2. "Het winkelcentrum is levendig en dynamisch, waarbij leegstand actief wordt aangepakt door een gezamenlijke inspanning van de gemeente en pandeigenaren."
Ambitie 3. De Horecasector in Wassenaar doorontwikkelen tot een nog aantrekkelijkere sector voor zowel de inwoners van Wassenaar als bezoekers zoals toeristen en recreanten
Ambitie 4. Stimuleren en behouden van de samenwerking binnen de winkelgebieden
Ambitie 5. Behouden en versterken van de weekmarkt

Acties Ambitie 1	Wie	Partners	Prioriteit	Tijdspad	Subsidie mogelijk
1. Samenwerking tussen ondernemers in de toeristische/recreatie sector en het centrum van Wassenaar versterken.	BIZ Centrum		Gemiddeld	2025 - 2030	
Acties Ambitie 2	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. Monitoring leegstand en winkelvoorraad (locatus)	Economie/ MRDH	MRDH	Hoog	2 x per jaar	
2. Onderzoeken mogelijkheden om leegstand te bestrijden	Economie	BIZ Centrum	Hoog	2025 - 2026	
3. Opvolging geven aan de Brancheringsvisie 2022. Samen met BIZ-centrum een actieplan opstellen	Economie	BIZ Centrum	Hoog	2025 - 2026	
Acties Ambitie 3	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. Uitwerken Horeca-ontwikkelperspectief (aanzet 2020 uitwerken)	Economie	Horecaon-dernemers Branchever-enigingen KHN	Gemiddeld		
Acties Ambitie 4	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. Samenwerking ondernemers Stadhoudersplein versterken	Economie	Winkeliers Stadhou-dersplein	Gemiddeld	2025 - 2027	Per gebied PZH Planvormingssubsidie tot 10K 75% gesubsidieerd
2. Verlengen BIZ Centrum	Economie	BIZ Centrum	Hoog	2026	Per gebied PZH Planvormingssubsidie tot 10K 75% gesubsidieerd

Acties Ambitie 5 - Alle acties uit Onderzoek Weekmarkt 2025	Wie	Partners	Prioriteit	Tijdspad	Subsidie mogelijk
1. Uitvoeren van acties uit onderzoek weekmarkt 2025	JZ, Communicatie, Beheer&Onderhoud, Verkeer, Economie	Weekmarkt standhouders	Gemiddeld	2025 - 2027	

Economie en Internationals Wassenaar					
Ambitie 1: "Wassenaar is blijft een aantrekkelijk voor kantoorhoudende bedrijven."					
Acties Ambitie 1	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. Waar mogelijk meewerken aan de vestigingsvraag van kantoorhoudende bedrijven instellingen	Economie		Laag	Regulier	
2. Ondernemers stimuleren deel te nemen aan het Welkomstmoment voor Internationals (zie nota Internationals Wassenaar)	Economie		Laag	Periodiek	

Onderwijs & Arbeidsmarkt					
Ambitie 1: "Wassenaar bevordert actieve samenwerking tussen ondernemers en het (regionale) beroepsonderwijs, om zo innovatie en economische groei te stimuleren."					
Acties Ambitie 1	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. Met ondernemersorganisaties en werkgevers (mkb en maatschappelijk) bespreken of en hoe de samenwerking met het regionaal beroepsonderwijs versterkt moet worden voor talentinstroom en personeelsopleiding	Economie		Gemiddeld	2026 - 2027	
2.Benutten regionale programma's MRDH en Leidse Regio	Economie		Gemiddeld	2026 - 2027	
3. Meewerken aan de totstandkoming van de meerjarenagenda en uitvoeringsagenda van Arbeidsmarktregio Zuid-Holland Centraal.					

Ondernemersdienstverlening					
Ambitie 1: Bedrijven helpen bij het voorbereiden op de uitdagingen van de toekomst.					
Acties Ambitie 1	**Wie**	**Partners**	**Prioriteit**	**Tijdspad**	**Subsidie mogelijk**
1. Basis dienstverlening op orde o.a.: - Relatiebeheer - ambtelijk en bestuurlijk	Gemeente		Hoog	Regulier	
2. Deelname aan MRDH-projecten altijd verkennen	Gemeente		Gemiddeld	Regulier	
3. Ondernemers informeren over: - trends & ontwikkelingen (thema's o.a. duurzaamheid, circulariteit, cybercriminaliteit,etc) - regelingen en subsidies die zowel landelijk, provinciaal als regionaal worden aangeboden.	Ondernemersver-eniging en Gemeente		Hoog		
4. Kritisch kijken naar (extra) regelgeving voor ondernemers	Gemeente		Gemiddeld	Regulier	
5. Ondernemers informeren over de omgevingswet					

Gemeente Wassenaar